

V. Kronika ekonomiczna.

A. Życie gospodarcze Polski.

1. Rolnictwo i pokrewne gałęzie wytwórczości rolnej.

Treść: Stan zasiewów w maju 1922. — Dowóz i ceny nawozów sztucznych. — Ceny zboża i ziemniaków. — Stan i ceny inwentarza zarodowego. — Polskie maszyny rolnicze na targach. — Nadmiar rąk roboczych.

Stan zasiewów ozimych przedstawiał się w końcu kwietnia 1922 r. w całej Polsce na ogół średnio. Żyto, którego normalna przestrzeń zasiewów z powodu suszy w jesieni 1922 r. nie została osiągnięta w poszczególnych województwach, ucierpiało częściowo już w jesieni wskutek suchych mrozów, panujących przedewszystkiem w województwach zachodnich Polski. Pod koniec zimy spowodowała bardzo korzystna pogoda, trwająca od drugiej połowy lutego do 20-go mniejwięcej marca, ogólne polepszenie się stanu żyta, które do reszty powschodziło tam, gdzie żyto zasiano krótko przed mrozami jesiennymi. Początek wiosny jednakże przynosił znowu dość poważne obniżenie się temperatury, dochodzącej od 8° Cel. w zachodnich województwach, od 15° Cel. na wschodzie Polski.

Mrozy nocne, a ciepłota za dnia spowodowały powolny lecz stały zanik roślin słabych lub świeżo kiełkujących. Ratowanie ozimin dawkami saletry okazało się prawie bezskuteczne, bowiem do dziś (1. V. 1922.) polepszenia się żyta nie można zauważyć. Dużo żyta wskutek tego zaorano (w Województwie Poznańskim, w niektórych majątkach do 50%), znacznie więcej, aniżeli przewiduje „Statystyka Rolna” Biuletyn miesięczny Nr. 2 luty 1922 r., który podaje 5—20% zagrożonego obszaru. Województwa wschodnie ucierpiały mniej ponieważ warstwa śniegu, dochodząca do 1½ m. grubości, znacznie dłużej chroniła stan roślin przed wegetacją przedwczesną w marcu b. r. Najwięcej ucierpiały województwa poznańskie i kieleckie, najmniej lubelskie, lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie i pomorskie.¹⁾

Sprzęt żyta z ha będzie więc naogół niepomyślny i nie osiągnięto wysokości sprzętu z r. 1921/22. Jęczmień i rzepak ozimy i koniuczyny ucierpiały jeszcze więcej, procent zaoranych przestrzeni dochodzi do 60%. Pszenica ozima przezimowała lepiej, pomimo, że stan jej w jesieni 1921 r. przedstawiał się mniej korzystnie.

¹⁾ Statystyka Rolna Biuletyn Nr. 2 — luty 1922.

Uprawa roli i zasiewy wiosenne odbywają się naogół normalnie, o ile mrozy nocne w pierwszych trzech tygodniach wiosny na to pozwoliły. Jednakże niska temperatura, panująca obecnie jeszcze, powoduje, że rozwój roślin jest słaby i powolny. Zboża zasiane na zieloną paszę i koniczyny, tak bardzo pożądane na karmę dla inwentarza, nie nadają się jeszcze do koszenia, podczas gdy w r. 1921 już w ostatnich dniach kwietnia posiadano zieloną paszę, przynajmniej w zachodnich województwach.

Wegetacja łąk dopiero się ruszyła i nie można przewidzieć sprzętu. Zasiłek łąk nawozami sztucznymi był normalny.

Dowóz nawozów sztucznych zagranicznych, azotowych (saletra chilijska i norge) i potasowych, (z Francji i Niemiec) rozpoczął się w końcu lutego i pokryje w głównej mierze zapotrzebowanie. Superfosfatu; gotowego do wysiewu, posiadają odnośne fabryki nadmierne ilości, rolnictwo jednakże kupuje małe ilości kwasu fosforowego, korzystając z starych zapasów w ziemi. Dowóz soli potasowej z Kałusza jest zawsze jeszcze niedostateczny i jakość nie odpowiada wymaganiom, gdyż sól jest lichy mielona i często niskoprocentowa, oraz niezawsze zgadzają się analizy stacji doświadczalnych, co wywołuje niezadowolenie rolników. Nawozy zagraniczne, sprowadza się częściowo za gotówkę częściowo za zboże (żyto, jęczmień) z bieżącego lub przyszłego żniwa. Cena nawozów podlega ustawicznej zwwyżce, saletra chilijska np. podskoczyła z 13,5 Ł na 14,1 Ł w końcu marca, i 15 Ł obecnie. Cena kali niemieckiego podwyższa się nieomal co 3 tygodnie, bądź to wskutek podwyżki taryfy kolejowej, bądź też podwyżki robocizny, ceny węgla i t. p.

Hausse'a na zboże, mianowicie żyto i pszenicę trwa nadal.

Notowano w Poznaniu	dnia 15. II. 22	1. V. 22. za 100 kg.
żyto	10.000	14.700
mąka żytnia 70%	11.500—12.100	19.500
pszenica	11.400—12.400	19.000
mąka pszenna 65%	17.900—18.900	26.300
jęczmień	7.600—8.000	11.500
owies	7.600—8.000	12.500

Po ukończeniu upraw wiosennych i rozpoczęciu omlotów należy się liczyć z obniżeniem cen zboża, o ile Rząd nie będzie wydawał ponownie zezwoleń na dalszy wywóz.

Ceny ziemniaków, sadzeniaków i jadalnych ulegają powoli zniżce, nadmiernie wysokie ceny w Polsce szczególnie w Województwie Poznańskim i Pomorskiem spowodowali zagraniczni eksporterzy, mianowicie z Belgii, Francji i Szwajcarii, którzy płacili za 100 kg. ziemniaków odpowiadających ich wymaganiom ponad 7 000 mk. Obecnie ukazało się na rynku tyle sadzeniaków, że już po 4000 mk. za 100 kg. można je jako jadalne nabyć. Województwa południowe i wschodnie sprzedają ziemniaki po znacznie niższej cenie, jakość i czystość gatunkowa nie dorównuje ziemnia-

kom z Poznańskiego i Pomorza. Pokup dlatego też znacznie jest mniejszy. Sprzęt ziemniaków okazał się lepszy aniżeli przewidywała statystyka, pozatem spalono w gorzelniach mniej wskutek braku zbytu na okowitę, której do dziś niezdołano w zupełności sprzedać. W końcu kwietnia płacono w Poznaniu za 100 kg.:

oryginalnych sadzeńiaków	10.000 mk.
selekcyjnych sadzeńiaków	9—10.000 mk.
uznanych odsiewów, sadzeńiaków	6—8.000 mk.
jadalnych	do 6.000 mk.

Przemysł cukrowniczy, spirytusowy i krochmalniczy walczy nadal z trudnością zbytu swych fabrykatów, dając producentowi-rolnikowi zaliczki tymczasowe w dowolnej wysokości.

Stan inwentarza żywego jest naogół lichej, mianowicie rogacizny, ubytek bowiem centrów najszlachetniejszych hodowli bydła i owiec, jakie posiadaliśmy w Fryzji, Prusach Książęcych, na Śląsku i Pomeranii uniemożliwia względnie utrudnia sprowadzanie szlachetnej krwi celem odświeżenia i polepszenia obór naszych. Toteż na aukcjach spotykamy niewiele okazów, rzeczywiście klasowych, a pochodzących z krajowych hodowli. Brak racjonalnie prowadzonych hodowli opartych o gospodarstwa pastwiskowe zmusi polskie hodowle krajowe do szukania zagranicą pomocy. Na ostatniej aukcji w Poznaniu płacono za

stadniki I kl.	600.000—750.000 mk.	barany I kl.	100.000 mk.
stadniki II kl.	300.000—400.000 mk.	barany II kl.	40.000—50.000 mk.

Hodowla koni i świń przedstawia się znacznie lepiej. Zawsze posiadaliśmy i lubiliśmy konia szlachetnego ciepło- lub pełnokrwistego i dzisiaj jesteśmy na najlepszej drodze do wychowania koni użytecznych bądź to do pracy w roli, bądź też pod siodło dla wojska. Mimo zniszczenia tak świetnych pepinier, jakie posiadali Sanguszkowie, Braniccy, Dzieduszyccy, Potoccy i inni, posiada Polska dużo koni szlachetnej krwi, które nie pozwolą upaść hodowli konia w Polsce.

Na aukcji w Poznaniu w kwietniu płacono:

za ogiery I kl. . .	do 1.150.000 mk.	za klacze I kl. . .	do 600.000 mk.
za ogiery II kl. . .	5—600.000 mk.	za klacze II kl. . .	do 400.000 mk.

Przezimowanie inwentarza napotykało z powodu braku paszy, szczególnie siana i słomy na wielkie trudności. Toteż wkońcu kwietnia w wielu okolicach wypędzono bydło i owce na pole, mimo że pastwiska były jeszcze martwe. Dlatego jakość bydła i świń na targach jest średnia, chów cieląt zaś słaby.

Fabryki maszyn i narzędzi rolniczych starają się dostarczyć rolnictwu wszystko czego mu potrzeba. Pokaz na „targach” tej gałęzi przemysłu jest coraz obfitszy i lepszy i nie ustępuje zagranicznemu maszynom. Konkursy n. p. w Poznaniu, Lwowie i Warszawie urządzone z rozmaitemi typami pługów motorowych wykazały, że technika polska potrafi konkurować z obcą.

Należy się spodziewać, że za kilka lat przemysł polski dostarczać będzie rolnictwu wszystkie bez wyjątku maszyny i narzędzia.

Nadmiar robotnika w rolnictwie jest coraz większy i wskutek tego powiększa się stale praca ręczna kosztem maszynowej. Mimo to znaczny odsetek sił roboczych odpływa na zachód, szczególnie do Francji. Reforma agrarna daje wprawdzie małorolnemu dostateczny do obrobienia własnymi siłami obszar ziemi, powiększa jednakże rzesze bezrobotnych. Bowiem 1 ha obszaru dworskiego, jak to wielokrotnie statystyka wykazuje, prowadzony intensywnie, wymaga więcej siły ludzkiej aniżeli ten sam obszar u małorolnego. Dlatego spotykamy protesty sporadyczne i zbiorowe ludu robotniczego przeciwko parcelowaniu obszarów dworskich.

Dr. Borowiak, (Poznań).

2. Przemysł.

Treść. Przesilenie w przemyśle. — Stan uruchomienia w 1921 r. — Nowe Spółki akcyjne w przemyśle w 1921 . — Udział własności polskiej w spółkach akcyjnych w b. zaborze pruskim. — Wykaz przedsiębiorstw niemieckich i mieszanych.

Przesilenie przemysłowe trwające w ciągu ostatnich pięciu miesięcy, ma się zdecydowanie ku końcowi. Popyt na towary wzrasta, gdyż upadła wśród konsumentów nadzieja spadku cen, nie mającego oparcia w gospodarczej ich kalkulacji. Przemysł bawełniany pracuje całkowicie, przyczem w handlu zaprowadzone są już przedwojenne sposoby zbytu, polegające na udzielaniu hurtownikom kredytów towarowych.

Przemysł wełniany jeszcze nie zlikwidował swego kryzysu. W Tomaszowie praca odbywa się z przerwami: 3—5 dni w tygodniu. W Białymstoku pracuje 70% fabryk. W Bielsku sytuacja przedstawia się najgorzej, gdyż tam przemysłowcy, wskutek braku gotówki obrotowej, nie zdołali zakupić dostatecznej ilości przędzy i wełny, potrzebnej do fabrykacji na sezon letni, wobec tego niektóre fabryki zmuszone zostały zawiesić produkcję zupełnie, inne pracują tylko 3 dni w tygodniu.

Przemysł włókienniczy podejmuje próby nawiązania stosunków z odbiorcami rosyjskimi, dotąd jednak poważniejszych transakcji nie zawarto, gdyż rosjanie otrzymywać chcą towary na kredyt, co oczywiście w dzisiejszych stosunkach z Rosją jest niemożliwe. Pertraktacje z Rosją trwają jednak nadal, nawet jedna fabryka łódzka przeprowadziła ostatnio większą transakcję.

W innych dziedzinach przemysłu, o ile istnieje jeszcze przesilenie, to z przyczyny braku kapitału obrotowego. Ma to miejsce w przemyśle garbarskim, drzewnym oraz szklanym. Przemysł garbarski eksportował w lutym do Anglii za około 100 milionów marek skóry chromowej, eksport do Rosji zapewne się rozszerzy

po zawarciu umowy handlowej. Przemysł węglowy również walczy z brakiem gotowizny obrotowej, wskutek czego nie może przeprowadzać kapitalnych inwestycji w kopalniach.

Stan uruchomienia poszczególnych gałęzi przemysłu (dla górnictwa i hutnictwa uwzględniamy produkcję, dla innych przemysłów ilość zatrudnionych robotników) w roku 1921, w porównaniu z latami ubiegłymi, przedstawia się, jak następuje:

	rok 1913	1919	1920	1921
1) Wydobycie węgla kamiennego	100%	67%	72%	84%
2) Kopalnictwo rudy żelaznej	100%	28%	37%	72%
3) Przemysł naftowy	100%	67%	58%	55%
4) Przemysł solny	100%	121%	109%	153%
5) Przemysł hutniczy:				
surowiec	100%	8,5%	10%	14%
żelazo i stal	100%	2,6%	11%	18%
walcownictwo	100%	3,2%	11,8%	23%
6) Przemysł włókienniczy	100%	15%	26%	75%
7) Przemysł metalowy	100%	18%	30%	73%
8) Przemysł spożywczy	100%	41%	48%	72%
9) Przemysł przetworów zwierzęcych	100%	32%	63%	71%
10) Przemysł papierniczy	100%	38%	47%	50%
11) Przemysł chemiczny	100%	36%	37%	77%
12) Przemysł cementowy	100%	49%	62%	67%

Z tablicy tej widzimy dobitnie, w jakim stopniu przemysł nasz zdążył w kierunku uruchomienia całkowitej swej działalności przedwojennej. Dowodem wzmagania się tężyzny gospodarczej Polski jest również silny ruch w dziedzinie zakładania przemysłowych spółek akcyjnych, co uwidacznia poniższa tablica, opracowana dla całej Polski na podstawie materiałów, znajdujących się w Sekcji Ekonomicznej Banku Związku Spółek Zarobkowych:

Wyszczególnienie	Stan Spółek Akc. na 31. XII. 1920.		Powstało Spół. Akc. w 1921 roku		Powiększyły kapitały akc. w 1921 r.		Stan Spółek Akc. na 31. XII. 1921 r.	
	Ilość	Kapitał w milj.	Ilość	Kapitał w milj.	Ilość	O sumę w milj.	Ilość	Kapitał w milj.
Przemysł:								
włóknisty	89	792 mk.	28	482 mk.	21	491 mk.	117	1.796 mk.
spożywczy	104	679 mk.	34	1.443 mk.	43	826 mk.	138	2.948 mk.
gorn. hutniczy	31	669 mk. + 9 fr. f.	20	972 mk. + 90 fr. f.	19	1.712 mk.	51	3.354 mk. + 90 fr. f.
metalowy	93	1.052 mk. + 80 fr. f.	49	1.863 mk. + 0,95 dol.	49	3.146 mk.	142	5.862 mk. + 80 fr. f. + 005 dol.
mineralny	40	243 mk.	10	344 mk. + 2 fr. bel.	13	141 mk.	50	729 mk. + 2 fr. bel.
chemiczny	56	478 mk.	35	706 mk.	29	1.129 mk.	91	2.313 mk.
zwierzęcy	5	24 mk.	11	665 mk.	5	215 mk.	16	904 mk.
drzewny	18	176 mk.	30	1.348 mk.	16	713 mk.	48	2.237 mk.
pap. graf.	29	279 mk.	11	324 mk.	16	174 mk.	40	777 mk.
Razem	465	4.392 mk. + 89 fr. f.	228	7.947 mk. + 90 fr. f. 0,95 dol. 2 fr. bel.	211	8.547 mk.	693	20.800 mk. + 179 fr. f. 0,05 dol. 2 fr. bel.

Jeżeli przytem uwzględnimy spółki akcyjne nieprzemysłowe, a mianowicie, banki, handel, elektrownie, telefony i gazownie, komunikacje, ubezpieczenia, to całkowity ruch akcyjny w roku 1921, w porównaniu z rokiem 1920, przedstawia się następująco:

Wyszczególnienie	Stan Spółek Akc. na 31. XII. 1920		Powstało Spółek Akc. w 1921 r.		Fowiększyły kapitał Akc. w 1921 r.		Stan Spółek Akc. na 31. XII. 1921	
	Ilość	Kapitał w milj.	Ilość	Kapitał w milj.	Ilość	O sumę w milj.	Ilość	Kapitał w milj.
I. Banki	62	2,367 mk.	34	2 012 mk.	42	2,735 mk.	96	7,114 mk.
II. Handel	160	1,434 mk.	108	3,586 mk. + 3 fr. f.	74	1,753 mk.	268	6,777 mk. + 3 fr. f.
III. Elektrownie telef. i gazow.	16	158 mk.	1	50 mk.	4	493 mk.	17	701 mk.
IV. Komunikacje	33	189 mk.	6	316 mk.	4	275 mk.	39	780 mk.
V. Ubezpieczenia	23	137 mk.	1	10 mk.	3	13 mk.	24	160 mk.
Razem	294	4,285 mk.	150	5,974 mk. + 3 fr. f.	127	5,272 mk.	444	15,532 mk. + 3 fr. f.
Przemysł	465	4,392 mk. + 89 fr. f.	2:8	7,917 mk. + 90 fr. f. 0,05 dol 2 fr. bel	211	8 517 mk.	603	20 890 mk. 179 fr. f. + 0,05 dol 2 fr. bel
Razem	759	8,677 mk. + 89 fr. f.	378	13,921 mk. + 93 fr. f. + 0,05 dol 2 fr. bel	338	13,819 mk.	1137	36,422 mk. 182 fr. f. + 0,05 dol 2 fr. bel

Spółnictwo akcyjne w b. dzielnicy pruskiej, co do którego dotąd nie zbiera danych żaden z naszych organów rządowych, na podstawie materiałów Sekcji ekonomicznej Banku Związku przedstawia się następująco:

Rodzaj przedsiębiorstwa	Ilość	Kapitał zakład. w tys. mk.	Rodzaj przedsiębiorstwa	Ilość	Kapitał zakład. w tys. mk.
Przemysł spożywczy	53	718,454	Przemysł zwierzęcy	4	210.000
„ metalowy	25	997.000	„ górniczo-hutniczy	4	184.000
„ chemiczny	21	441.000	Elektrownie i gazownie	2	2.500
„ drzewny	13	213.000	Komunikacja	6	6.758
„ papierniczy			Handel i transport	33	707.055
„ i graficzny	14	141.850	Ubezpieczenia	3	23.000
„ mineralny	10	114.450	Banki	29	1.892.900
„ włókienniczy			Różne	21	349.233
„ i konfekcyjny	9	186.000			
			Razem	247	6,187.200

Interesującym jest, w jakim stopniu polska własność uczestniczy w tym ogólnym dorobku spółnictwa akcyjnego w stosunku do władania niemieckiego. Poniżej podajemy zestawienie władania w tej dziedzinie, opracowane na podstawie analizy uczestnictwa w radach nadzorczych tej lub innej narodowości:

Rodzaj przedsiębiorstwa	Przedsiębiorstwa akcyjne polskie		Przedsiębiorstwa niemieckie		Przedsiębiorstwa mieszane	
	Ilość	Kapitał zakładowy w tys. mk.	Ilość	Kapitał zakładowy w tys. mk.	Ilość	Kapitał zakładowy w tys. mk.
Przemysł spożywczy	34	691.040	11	15.024	8	12.390
" metalowy	23	995.200	2	1.800	—	—
" chemiczny	21	441.000	—	—	—	—
" drzewny	10	204.500	2	2.500	1	6.000
" papierniczy i graficzny	13	141.000	1	800	—	—
" mineralny	9	113.750	1	700	—	—
" włókienniczy i konfekt.	9	186.000	—	—	—	—
" zwierzęcy	4	210.000	—	—	—	—
" górniczy i hutniczy	4	184.000	—	—	—	—
Elektrownie i gazownie	1	2.000	1	500	—	—
Komunikacja	2	2.053	4	6.705	—	—
Handel i transport	32	705.995	—	—	1	1.060
Ubezpieczenia	2	20.000	1	3.000	—	—
Banki	25	1.884.000	4	8.900	—	—
Różne	21	349.233	—	—	—	—
Razem	210	6.129.771	27	39.979	10	19.450

Z tablicy tej widzimy absolutną przewagę zarówno co do ilości, jak również co do kapitału akcyjnego po stronie polskiej. Nie należy jednak być zbytnim optymistą, a to ze względów następujących: kapitał zakładowy przedsiębiorstw wyłącznie niemieckich i mieszanych, to kapitał przeważnie przedwojenny — nieprzewalutowany, gdyż Niemcy nie wypuszczali nowych emisji, dlatego też, aby go można było porównywać z kapitałem polskich przedsiębiorstw, należałoby powiększyć 50 do 100 razy, zależnie od rodzaju przedsiębiorstwa. W ten sposób poprawione dane przedstawiają stosunki własnościowe w dziedzinie spółnictwa akcyjnego w b. dzielnicy pruskiej cokolwiek mniej dodatnio, niż to widzimy z powyższej tablicy. Stosunkowo najbardziej opanowany przez Niemców jest przemysł spożywczy, gdyż większość cukrowni tutaj zaliczyć należy. Poniżej podajemy wykaz głównych przedsiębiorstw wyłącznie niemieckich jak i mieszanych:

Niemieckie przedsiębiorstwa

Mieszane przedsiębiorstwa

Przemysł spożywczy:

- 1) Tow. Akc. Cukrownia „Wierchosławice” pow. Inowrocławski.
- 2) Cukrownia Opalenica, T. A.
- 3) Cukrownia Chełmża, T. A.
- 4) Cukrownia Unisław, Tow. Akc. w Unisławiu.
- 5) Cukrownia w Tczewie.
- 6) Cukrownia w Melnie, Pomorze.
- 7) Hermannmühlen, T. A. Poznań.

- 1) Cukrownia „Kujawy”, T. Akc. w Janikowie (połącz. z cukrownią „Union” w Pakości)
- 2) Cukrownia w Środzie, T. A.
- 3) Cukr. we Wrześni, T. A.
- 4) Cukr. w Kowalewie, Pomorze.
- 5) Cukr. w Rudkach, p. Nakło, Towarzystwo Akcyjne.

Niemieckie przedsiębiorstwa

- 8) Schneider i Zimmer, T. A. Le-szno.
- 9) Browar, T. A. dawniej Bracia Hugger, Poznań.
- 10) Höcherlbräu, T. A., Chełmno.
- 11) Browar Kuntersztyn, Grudziądz.

Mieszane przedsiębiorstwa

- 6) Cukr. Tuczo, Tow. Akc. w Tucznie.
- 7) Cukr. w Kościanie, Tow. Akc.
- 8) Cukr. w Pelplinie, Tow. Akc.

Przemysł metalowy:

- 1) Hermann Löhner, Tow. Akc. Bydgoszcz.
- 2) Albrechtswerke, Mniszek p. Grudziądz.

Przemysł drzewny:

- 1) Stuhlfabrik Gossentin, Gościcino.
- 2) „Oswa” Sperplattenwerke, Byd-
- 1) „Wiklina”, Tow. Akc. w Strzyżewie, Zbąszyń.

Przemysł papierniczy i graficzny:

- 1) Posener Buchdruckerei u. Ver-lagsanstalt, Tow. Akc., Poznań.

Przemysł mineralny:

- 1) Fabryka Portland-Cementu, T. A. Akc. w Wejherowie.

Elektrownie i gazownie:

- 1) Elektrizitäts, Gas u. Wasser-werk A.-G., Chojnice.

Komunikacja:

- 1) Poznańska kolej dekr., Tow. Akc., Poznań.
- 2) Kolejna podjazd. Chełmża-Mełno, Chełmża,
- 3) Kolejka Twardogóra-Nowe, T. Akc., Nowe.
- 4) Kolejka podjazd. Zajączkowo-Nowemiasto, T. A., Nowemiasto.

Handel i Transport:

- 1) „Lloyd Bydgoski” (Bromberger Schleppschiffahrt A.-G. w Bydgoszczy.

Ubezpieczenia:

- 1) „Vistula”, Allgemeine Versie-rungs A.-G. w Tczewie.

Banki:

- 1) Bromberger Bank, T. A. w Bydgoszczy.
- 2) Westbank w Wolsztynie.
- 3) Bank für Handel u. Gewerbe w Poznaniu.
- 4) Deutsche Aktienbank w Poznaniu.

Stefan Czarnowski, (Poznań).

3. Handel.

Treść: Obróty towarowe Polski z zagranicą w 1921 r. — Ruch cen w handlu wewnętrznym.

Handel zewnętrzny. Dane Głównego Urzędu statystycznego o obrocie towarowym z zagranicą za 1921 r. wykazują znaczną poprawę naszego bilansu handlowego. Nasz wywóz wzrastał w tempie daleko szybszym od przywozu:

	w I półroczu 1920 r.	w II półroczu 1920 r.	w I półroczu 1921 r.	w II półroczu 1921 r.
Przywóz	1.907.991 ton	1.621.820 ton	2.470.190 ton	2.370.638 ton
Wywóz	209.110 ton	411.206 ton	878.317 ton	1.149.727 ton

Ogółem przywóz w 1921 r. wyniósł 4.8 mijionów; ton wobec 3.5 mijionów w 1920 r., a więc wzrósł o 33%, wywóz zaś wzrósł z 620.000 ton do 2.02 mijionów ton, czyli o 227%. Podczas gdy w 1920 r. wywóz stanowił niespełna 18% przywozu, w 1921 r. stanowi on już prawie połowę przywozu. Zasadnicze pozycje naszego bilansu handlowego za 1921 r. w porównaniu do 1920 r. przedstawiają się następująco:

	Przywóz w tonach		Wywóz w tonach	
	w 1921 r.	w 1920 r.	w 1921 r.	w 1920 r.
Przedmioty spożywcze	687.691	405.736	163.052	143.147
Surowce	3.761.537	2.912.123	1.470.641	349.062
Półfabrykaty	12.891	7.987	16.270	4.920
Wyroby gotowe	380.402	202.010	378.000	121.302
Towar zbiorowy	2.445	1.954	110	1.883
Zwierzęta żywe sztuk	2.527	517	207.692	41.915

W przywozie na pierwszy plan, poza węglem, wysuwa się pozycja „zboże i mąka“, których sprowadzono w tonach:

	w 1921 r.	w 1920 r.
Pszenicy i mąki	189.560	147.319
żyta i mąki	79.782	13.059
owsa	25.477	5.669
jęczmienia	47.132	9.659
ryżu	55.963	14.018
innych zbóż	98.152	58.593
Razem	496.066	248.317

Zboża i maku sprowadziliśmy więc 2 razy tyle co w 1920 r. Szczególnie zwiększył się dowóz żyta i mąki żytniej oraz jęczmienia i ryżu. Wobec pomyślnych urodzajów w r. ub. oraz jeszcze lepszych widoków na zbiory tegoroczne, należy przypuszczać, że rubryka „zboże i mąka“ w przywozie w 1922 r. zniknie zupełnie.

Z innych artykułów spożywczych wzmógł się znacznie dowóz mięsa wieprzowego (z 3.597 ton w 1920 r. na 21.429 ton w 1921 roku), zmalał zato znacznie przywóz wódek i spirytusu (z 1.077 na 99 ton) oraz piwa i tytoniu.

Najpoważniejszą cyfrę w przywozie stanowią surowce, gdyż samego węgla sprowadzono 3.525.178 ton (w 1920 r. — 2.690.629

ton) t. j. prawie $\frac{3}{4}$ całego przywozu. Z Górnego Śląska dowieziono 2.8 milionów ton oraz z Czechosłowacji 669.000 ton. Innych surowców przywieziono w 1921 roku 236.359 tonn, a między innymi:

	w 1921 r.	w 1920 r.
	w tonach	
Bawełny	36.651	22.880
Odpadków bawełn.	4.857	4.685
Wełny	5.853	2.360
Lnu i konopi	0.152	0.089
Surowca żelaznego	28.045	8.904
saletry	21.544	8.952
nawozów fosforowych	26.669	20.507

A więc poza węglem najpoważniejszą pozycję w dziale surowców stanowią surowce dla przemysłu włókienniczego, których sprowadzono 57.996 ton w porównaniu do 36.717 ton w 1920 roku. Wobec stałego rozwoju przemysłu włókienniczego przywóz tych surowców w r. b. będzie znacznie większy. Wzrósł także bardzo poważnie przywóz surowca żelaznego oraz saletry i nawozów fosforowych.

Wogóle w tym dziale skazani jesteśmy na stały dowóz takich surowców, jak: bawełna, wełna, juta, nawozy sztuczne. Najpoważniejsza jednak pozycja w naszym przywozie — węgiel, z chwilą ostatecznego objęcia Górnego Śląska, zniknie zupełnie, a nawet bardzo poważnie uwydatni się na stronie czynnej naszego bilansu handlowego.

Wzmógł się bardzo poważnie dowóz saletry i nawozów fosforowych, choć jeszcze przywóz tychże jest dalekim od zaspokojenia normalnego zapotrzebowania. Przestaliśmy sprowadzać sól kuchenną; w 1920 r. sprowadziliśmy jej 64.951 ton, a w 1921 r. — tylko 926 ton.

W dziale półfabrykatów zwiększył się przeszło dwukrotnie przywóz przędzy (z 3.429 ton na 7.759 ton).

Wyrobów gotowych sprowadzono 380.402 ton (w 1920 r. — 202.010 ton), z czego przypada w tonach:

	w 1921 r.	w 1920 r.
na przedmioty pochodzenia zwierzęcego	13.904	7.209
na wyroby z drzewa	2.636	2.594
na wyroby ceramiczne	13.636	11.903
na przetwory chemiczne	65.673	29.849
na wyroby włókiennicze i tkaniny	6.319	7.711
na wyroby metalowe	223.105	110.979
na różne wyroby gotowe	46.041	24.432

Najpoważniej wzrósł przywóz przetworów chemicznych, szczególnie smoły i pochodnych (z 4.887 na 26.396 ton), kwasu siarczanego i solnego oraz barwników i soli amonowych.

W dziale wyrobów metalowych poważnie wzrósł dowóz żelaza sztabowego i fasonowego, szyn kolejowych, blachy cienkiej oraz wyrobów kotlarskich i elektrotechnicznych. Sprowadzono znacznie więcej wagonów towarowych (32.547 tonn w porównaniu do 9.252 tonn w 1920 r.). Zmniejszył się natomiast przywóz samochodów oraz maszyn rolniczych.

Podwoiła się ilość dowiezionych skór gotowych (z 5.248 na 10.050 tonn). Poważnie zwiększył się przywóz szkła i porcelany.

Z wyrobów włókienniczych zmniejszył się przywóz tkanin wełnianych, zato tkanin bawełnianych sprowadzono poważną ilość - 4.918 tonn; także i gotowej odzieży sprowadzono więcej, niż w r. 1920.

Z innych wyrobów gotowych poważny wzrost wykazuje papier (z 19.042 na 30.833 tonn).

Zasadniczymi artykułami naszego wywozu w 1921 r., podobnie jak w 1920 r. były surowce, produkty spożywcze oraz niektóre wyroby gotowe.

Z ogólnej ilości 1.470.641 tonn surowców, wywiezionych w 1921 r. (w 1920 r. — 349.062 tonn) przypada między innymi (w tonnach):

	w 1921 r.	w 1920 r.
na ropę nieoczyszczoną	83.123	44.968
na drzewo	767.042	93.147
na cement	73.986	40.564
na węgiel i brykiety	334.888	146.779
na rudę żelazną	20.517	?
na nasiona polne	12.946	?
na wapno	47.567	182

Pierwsze więc miejsce w dziale surowców zajmuje drzewo, którego wywóz w porównaniu do r. 1920 zwiększył się przeszło ośmiokrotnie. W jednym tylko miesiącu październiku 1921 r. wywieziono więcej drzewa, niż w całym 1920 roku.

Węgiel wysyłano do Austrii wzamian za maszyny i narzędzia kopalniane. Podwoił się wywóz ropy naftowej; w większych ilościach zaczęto wywozić wapno oraz cement.

Wyrobów gotowych wywieźliśmy 378.000 tonn (w 1920 r. — 121.302 tonn), z czego przypada w tonnach:

	w 1921 r.	w 1920 r.
na prod. pochodz. zwierzęcego	878	217
na wyroby z drzewa	41.438	5.562
na wyroby ceramiczne	6.591	8.037
na przetwory chemiczne	305.852	97.647
na wyroby włókniste i tkaniny	1.273	689
na gotową odzież	277	231
na wyroby metalowe	20.465	8.292
na różne wyroby gotowe	1.206	627

Przeszło $\frac{3}{4}$ ilości wywiezionych w 1921 r. wyrobów gotowych stanowią produkty naftowe i smary, których wywieziono

298.218 tonn, w tern: nafty 124.071 (w 1920 r. — 58.346 tonn), benzyny i gazoliny 98.867 tonn (w 1920 r. — 59.231 tonn), smarów 49.197 tonn (w 1920 r. — 36.117 tonn).

Wyrobow bednarskich wywieziono 34.746 tonn (w 1920 r. — 2.895 tonn). Jak widzimy, drzewo wysyłamy w dalszym ciągu przeważnie w stanie nieobrobionym, choć w stosunku do r. 1920 widać znaczną poprawę.

Z wyrobów metalowych wzrósł bardzo poważnie wywóz maszyn rolniczych (z 362 na 2.563 tonn), wyrobów kotlarskich (z 373 na 3.558 tonn), wyrobów z żelaza lanego (z 366 na 3.375 tonn).

Wywóz wyrobów włóknistych i tkanin w 1921 r. był jeszcze nadal nieznaczny. Tkanin bawełnianych wywieziono 740 tonn (w 1920 r. — 246 tonn), tkanin wełnianych 369 tonn (w 1920 r. — 107 tonn); niewielki był także wywóz odzieży gotowej.

W dziale produktów spożywczych poważną pozycję stanowi cukier, którego wywieziono 39.455 tonn w porównaniu do 15.528 tonn w 1920 roku. Wzrósł znacznie także wywóz spirytusu i wódek (z 2.274 na 14.271 tonn), zmniejszył się zaś wywóz okopowych (z 99.927 na 82.015 tonn).

Półfabrykatów wywozimy bardzo nieznaczne ilości. Jedynie mazutu i drzewa częściowo przerobionego wysłano większe ilości.

Jeżeli chodzi o kierunek naszego handlu zagranicznego, to w 1921 r. głównym naszym „kontrahentem” były Niemcy, chociaż w stopniu znacznie mniejszym niż w latach poprzednich, a to ze względu na bojkot gospodarczy stosowany względem Polski przez to państwo. Jednakże jeszcze w II połowie 1921 r. import niemiecki do Polski stanowił prawie połowę ogólnej cyfry przywozu, eksport zaś Polski do Niemiec — przeszło $\frac{1}{4}$ ogólnej sumy wywozu. Drugie miejsce zajmuje Czecho-Słowacja.

Trudno jest ocenić rozmiar bierności naszego bilansu handlowego za 1921 r. ze względu na brak danych o wartości przywiezionych i wywiezionych towarów. Jednakże już dane jakościowe wykazują wydatny wzrost naszego eksportu w stosunku do wzrostu importu, a są wszelkie dane na to, że już w najbliższej przyszłości zamknijemy nasz bilans handlowy bez niedoboru.

Przedewszystkiem już w r. b. nietylko ustanie przywóz węgla, lecz będzie można go w poważnej ilości eksportować. Rozwój naszego rolnictwa pozwala przypuszczać, że i przywóz zboża i maki także zmieniony zostanie na wywóz tych produktów. W r. b. rozpoczął się na wielką skalę wywóz naszych wódek i likierów. Już początek r. b. wykazuje wydatne zwiększenie wywozu towarów włóknistych, które może przybrać bardzo poważne rozmiary z chwilą zawarcia traktatów handlowych z Rosją i Ukrainą. Z państwami temi już zawarły poszczególne fabryki łódzkie większe transakcje. Zawiązany na początku r. b. Związek Eksportowy

Przemysłu Włókienniczego w Łodzi prowadzi energiczną działalność w kierunku wzmożenia wywozu towarów włóknistych za granicę.

Zawarcie szeregu traktatów handlowych stanowić będzie poważne udogodnienie dla naszego* handlu zewnętrznego. W toku są obecnie rokowania handlowe z Rosją, Ukrainą, Kłajpedą, Węgrami i Szwajcarią.

Poważne widoki rokuje także handel tranzytowy, szczególnie wobec perspektywy wznowienia stosunków Europy z Rosją. Polska posiada 5 dróg tranzytowych, łączących Zachód ze Wschodem, z których linie idące przez Stołpcę i Zdołbunowo są już uruchomione, a to dzięki zawartym w grudniu r. ub. umowom kolejowym granicznym z Rosją i Ukrainą. Pozatem posiada Polska 9 dróg komunikacyjnych lądowych, mających znaczenie dla tranzytu międzynarodowego, a mianowicie: Chojnice-Gdańsk, Miaszeczo-Gdańsk, Zbąszyń-Jamielnik, Zbąszyń-Gdańsk, Zbąszyń-Stołpcę, Leszno-Zdołbunowo» Szczakowa-Zdołbunowo, Szczakowa-Podwołoczyska, Zebrzydowice-Podwołoczyska.

Handel wewnętrzny. Zastój w handlu wewnętrznym, jaki wywiązał się w końcu r. ub., zaczyna powoli przechodzić. Pewna stabilizacja kursu marki polskiej oraz osłabienie kryzysu na rynku pieniężnym wpłynęły dodatnio na ożywienie ruchu handlowego.

Spadek marki polskiej, jaki się zaznaczył w połowie I kwartału r. b., wpłynął na wzrost cen wszystkich towarów. Szczególnie poważnie wyższe uległy ceny w handlu zbożowym, co tłumaczy się koniunkturami na rynkach wszechświatowych oraz wzrostem większej ilości zboża zagranicę wżamian za nawozy sztuczne i maszyny rolnicze. Na giełdzie zbożowej w Poznaniu ceny kształtowały się następująco:

Data	Zyto	Pszenica	Mąka żytn. 70%	Mąka psz. 70%
2. I. 1922 r.	7.400	10.600—11.600	10.000—11.000	18.000—19.000
9. I.	7.400	10.400—11.400	10.000—11.000	17.600—18.600
23. I.	7.450	9.600—10.600	10.000—10.800	17.000—17.800
30. I.	7.600	9.800—10.800	10.000—10.900	17.000—18.000
13. II.	8.200	11.200—12.200	10.800—11.800	17.700—18.700
27. II.	9.800	13.400—14.400	12.600—13.600	19.200—20.200
6. III.	10.800	14.700—15.700	14.000—15.000	22.000—23.000
13. III.	11.800	16.500—18.500	14.500—15.800	24.000—25.000
20. III.	10.500	16.000—17.600	14.700—15.700	23.000—24.000
27. III.	11.400	16.300—17.700	15.000—15.800	23.000—24.000
31. III.	11.800	16.800—18.000	15.300—16.200	23.500—24.000

Bardzo poważną wyżkę wykazują ceny na bydło. Na poznańskim targu płacono za 1 ctn. żywej wagi:

Data	Bydło rогate I kl.	Cielęta I kl.	Swinie I kl.
4. I. 1922 r.	17.000—18.000	18.000	34.000—35.000
20. I.	15.000—16.500	17.000—18.000	30.000—31.000
3. II.	17.000—18.000	17.000—18.000	35.000—36.000
17. II.	19.000—20.000	18.000—19.000	37.000—38.000
1. III.	20.000—22.000	17.000—18.000	39.000—40.000
15. III.	24.000—26.000	19.000—20.000	53.000—54.000
31. III.	26.000—28.000	28.000—30.000	56.000—58.000

Związek polskich hut żelaznych ustanowił ceny na żelazo, wysyłane z hut w kwietniu r. b., jak następuje (za 1 kg. loco wagon huta wysyłająca):

Żelazo handlowe	140 mk.
bednarka gorąco walcowana	175 mk.
bednarka zimno walcowana	240 mk.
uniwersalne żelazo	155 mk.
drut	180 mk.

Związek wytwórców maszyn i narzędzi rolniczych zwiększył w marcu r. b. ceny na swe wyroby w porównaniu do cen z grudnia 1921 r. jak następuje:

plugi, brony i kultywatory	o 10%
młocarnie ręczne i kieratowe i t. p.	o 28%
kieraty i t. p. narzędzia	o 35%
sieczkarnie i t. p. narzędzia	o 34%
wialnie i młynki	o 27%

Podobnie w mniejszym lub większym stopniu zwiększyły się ceny wszystkich innych towarów.

Roman Urban (Poznań).

4. Stosunki robotnicze.

Treść: Koszty utrzymania i płace zarobkowe. — Rynek pracy i państwowe pośrednictwo pracy.

Koszty utrzymania w krajach silniejszych gospodarczo w ostatnim roku znacznie obniżyły się. Zjawisko to można obserwować zarówno w krajach „neutralnych”, jak Szwecja, Norwegia, Holandia, Szwajcaria, jak i w wielkich państwach zwycięskich w wojnie światowej. W Stanach Zjednoczonych Am. Półn. ceny zbliżają się już b. do poziomu z roku 1913, w W. Brytanji odchylenie również nie jest znaczne. Położenie pod tym względem przedstawia się natomiast zupełnie inaczej w Niemczech, gdzie drożyzna szybko rośnie, nie mówiąc już o Polsce a tembardziej Rosji, gdzie i „rewolucja cen” zdobyła rekord światowy. Unależni to nam najlepiej następujące zestawienie. (Ob. „Revue Intern. du Travail” Avril, 1922 p. 660 i 661.)¹⁾

¹⁾ Dane za rok 1920 i za styczeń 1921 różnią się nieznacznie od wskaźników podanych przezemnie rok temu na podstawie angielskiego źródła: „Monthly Bulletin of Statistics”. Ob. „Ruch prawn. i ekonomiczny” za kwartał III 1921 r. str. 618.

Wskaźniki cen hurtowych w stosunku do cen z 1913 przyjętych za 100.

Rok i miesiąc	Stany Zjedn. Zjedn. Król. Francja Włochy		Niemcy			
	Am. Półn.	W. Brytanji	urzędowe	Frank. Zeit.		
1920	243	314	509	624	1485	1584
1921	153	202	345	578	1911	1805
1921 I	178	251	407	642	1439	1528
1921 VI	148	202	325	509	1366	1517
1921 XII	149	171	326	595	3487	3562
1922 I	148	167	314	—	3665	3955
1922 II	—	165	301	—	—	—

W Rosji—wartość rubla złotego z 1913 r. równać się miała w kwietniu b. r. 2.100 000 rb. sowieckim (t. zw. starym rublom papierowym). Warto dodać, że maximum drożyzny w czterech pierwszych krajach wymienionych w naszej tablicy, od początku wojny do ostatnich czasów, wypadło na rok 1920, a mianowicie w Stanach Zjedn. i W. Brytanji na miesiąc maj (272 wzgl. 333), we Francji na kwiecień (588), we Włoszech na listopad (670). Niemcy, wobec stale rosnącej drożyzny, wykazują oczywiście maximum dotychczasowe w ostatnim miesiącu, dla którego posiadamy dane.

Zależnie od tej zniżkowej lub zwyżkowej tendencji cen zmieniały się też gruntownie stosunki zarobkowe — inicjatywa w ruchach płac zarobkowych przesuwiała się od mas robotniczych do pracodawców, robotnicy z zaczępnego stanowiska przechodzili raczej do obronnego. Znalazło to swój wyraz w strejkach i lokautach oraz w odpowiednim rozwoju bezrobocia przymusowego, tak dotkliwie dającego się odczuć szczególnie w Anglii i w Stanach Zjednoczonych.

W Polsce stosunki były zgoła odmienne: tutaj wciąż widzimy silny ruch zwyżkowy cen i to w tempie bez porównania szybszym niż w Niemczech. Mianowicie wzrost kosztów utrzymania rodziny pracowniczej złożonej z 4 osób, przedstawiał się w Warszawie w sposób następujący: (Ob. „Statystyka Pracy”, wyd. Gł. Urz. Stat. Rz. Pol., za styczeń—luty 1922 r., str. 51, oraz „Rzeczpospolita” z dn. 12/IV 1922 r. — dane dla miesiąca marca):

Wskaźniki kosztów utrzymania w Warszawie (styczeń 1914 przyjęty za 100).

Rok i miesiąc	Koszty ogólne Koszty żywności Koszty odzieży			Koszty opatu, nafty, mydła, mieszkania i potrzeb kult.
1920 grudzień	11.173	19.613	17.092	3.518
1921 styczeń	14.084	25.140	21.568	4.117
1921 kwiecień	17.244	31.711	23.476	5.016
1921 czerwiec	20.270	35.393	33.343	5.090
1921 sierpień	30.407	53.100	54.035	8.060
1921 październik	48.656	75.174	97.584	17.673
1921 grudzień	46.740	74.626	81.903	17.844
1922 styczeń	46.883	73.631	81.903	18.906
1922 marzec	52.400	81.200	96.700	20.600

Koszty ogólne utrzymania rodziny pracowniczej w Warszawie wzrosły do stycznia 1921 r. w porównaniu z początkiem 1914 r. 140 razy, do czerwca 202 razy a do marca 1922 r. 524 razy. Jest to przybliżona miara deprecjacji naszej waluty, (przybliżona tylko — nie jest bowiem oparta na wskaźnikach cen wogóle, lecz jedynie artykułów zaspakających potrzeby rodziny robotniczej) i tego olbrzymiego kryzysu gospodarczego jaki przeżyliśmy w ostatnich kilku latach. W liczbach absolutnych można powiedzieć, że koszt dzienny utrzymania robotnika warszawskiego przy tych samych normach ilościowych spożywanych artykułów, przyjętych obecnie dla ustalenia budżetu rodziny robotniczej, wynosił w styczniu 1914 r. 3 mk. 20 f., na początku zaś 1922 r. 1500 mk.

Jeszcze ciekawsze jest badanie nie ogólnego wzrostu kosztów utrzymania lecz poszczególnych jego pozycji: wyższości cen żywności, odzieży oraz opału, mieszkania i t. d. Pierwsze, od stycznia 1914 r. do marca b. r., wzrosły 812 razy, drugie 967 a trzecie t. j. koszty opału, mieszkania, potrzeb kulturalnych etc. tylko 206 razy. Oczywiście ta ostatnia liczba byłaby jeszcze bez porównania niższa, gdyby wyeliminować z niej koszty opału, nafty i mydła a pozostawić jedynie wydatki na mieszkanie i potrzeby kulturalne. Zestawienie tych cyfr rzuca nam niezmiernie jaskrawe światło na ten wielki przewrót społeczny, który się dokonał w czasach wojennych i powojennych. Nastąpiło zupełne przesunięcie siły gospodarczej od jednych warstw do drugich. Olbrzymi niedobór w bilansie gospodarczym całego społeczeństwa, wywołany zniszczeniem wojennym, został częściowo pokryty kosztem właścicieli domów miejskich i inteligencji pracującej — producentki usług i wartości kulturalnych. Dane te o ewolucji cen różnych kategorii produktów doskonale potwierdzają, z odwrotnej niejako strony, powszechnie znane fakty o upośledzeniu pewnych warstw i grup ludności. Wytwarza to także pewne pozory większej zamożności samej klasy robotniczej, która może sobie obecnie łatwiej pozwolić na zaspokojenie potrzeb kulturalnych jako stosunkowo znacznie tańszych niż przed wojną (opłaty szkolne, pisma, kino, teatr i t. d.).

Ewolucja kosztów utrzymania w ogólnej swej linii była w 1921 r. zupełnie odmienna w b. dzielnicy pruskiej w porównaniu do pozostałych ziem Polski. Gwałtowna unifikacja gospodarcza, zniesienie sekwestru ziemiopłodów i wprowadzenie od lipca wolnego handlu wywołały tutaj nadzwyczaj silną wyższość cen. Według obliczeń Komisji Płacy w Poznaniu koszt tygodniowy utrzymania 4-osobowej rodziny robotniczej miał wynosić w styczniu 1921 r. 1461 mk. (w grudniu 1920 1057 mk.), w kwietniu jeszcze 1778, w czerwcu, według cen z końca maja, 2 056, w lipcu (ceny z końca czerwca) 2 496, od 15 lipca 4 296 mk., od 1 sierpnia 5 096 a od 15 sierpnia 5 986 mk. Preliminarz budżetowy dla rodziny robotniczej

ustalony w końcu maja na miesiąc czerwiec. przewidywał więc sumę wydatków tygodniowych na 2 056 mk., gdy tymczasem preliminarz na okres po 15 sierpnia podniósł tę kwotę na 5 986 mk., czyli prawie trzykrotnie w ciągu okresu $2\frac{1}{2}$ miesięcy. Ta fala zwyżkowa trwała w Poznaniu, jak i w całej Polsce, do października, w którym ceny osiągnęły swój punkt kulminacyjny w 1921 r., aby w następnych paru miesiącach wykazać lekką tendencję zniżkową.

Według obliczeń Gł. Urz. Stat. procentowy wzrost kosztów utrzymania rodziny robotniczej w każdym miesiącu w porównaniu z poprzednim przedstawiał się w Poznaniu i w Warszawie w sposób następujący („Stat. Pracy” I—II, 1922, str. 50):

Rok 1921:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	R. 1922 I
Poznań	10,0	8,0	2,5	12,4	2,9	31,5	82,2	38,7	38,0	49,5	-6,7	1,1	-2,4
Warszawa	26,1	20,9	5,6	-4,1	3,9	13,2	26,8	18,3	30,9	22,2	-1,9	-1,9	0,3

Na skutek tej nierównomiernej zwyżki cen nastąpiła pewna ich niwelacja w całym państwie polskim i zbliżenie się ich do poziomu rynku warszawskiego. Wskaźnik kosztów utrzymania rodziny pracowniczej w Poznaniu w stosunku do Warszawy przyjęty za 100, wynosił w styczniu 1921 r. 30,9 a nawet mniej w Bydgoszczy, Grudziądzu, Inowrocławiu (aż do 24,6); w kwietniu wynosi on jeszcze 32,8, gdy już we wrześniu podnosi się na 79,6 a w grudniu na 93,3. Poznań i inne większe miasta wielkopolskie i pomorskie rok temu, w miesiącu maju, jeszcze najtańsze z miast Rzeczyp. Polsk. teraz stoją mniej więcej na równi ze stolicą pod względem wysokości cen.

Ta szybka zmiana musiała wywołać w b. dzielnicy pruskiej silne tarcia społeczne i wrzenie w masach robotniczych. Równocześnie zmodyfikowała ona gruntownie położenie przemysłu wielkopolskiego i pomorskiego, jeszcze przed rokiem tak uprzywilejowanego w porównaniu z przemysłem innych części Polski, bo pracującego stosunkowo b. taną siłą roboczą. Konieczność podniesienia płac zarobkowych, mniej więcej odpowiednio do zwyżki kosztów utrzymania, osłabiło zdolność konkurencyjną tutejszego przemysłu, zmuszając go do zwrócenia baczniejszej uwagi na zagadnienie wydajności pracy i wogóle na stronę techniczno-organizacyjną. Zapytajmy teraz jakie były faktyczne zmiany w wysokości płacy zarobkowej i czy biegły one równoległe do wzrostu kosztów utrzymania?

Dane liczbowe dotyczące płac zarobkowych, które poniżej podaję, zaczerpnięte są bądź to z „Miesięcznika Pracy” i „Statystyki Pracy” wydawanych przez Gł. Urz. Stat. Rz. P., bądź to z zestawień sporządzanych przez Wydział Pracy przy wojewódz-

twie w Poznaniu a dotychczas nigdzie nie opublikowanych. Są to zasadnicze minimalne normy płacy, ustalone przez umowy zbiorowe zawarte między związkami pracodawców i robotników. Nie zawsze są one identyczne z faktycznymi zarobkami robotników. Odchylenia w górę mogą być spowodowane czy to przez przekroczenie tych norm minimalnych dla pewnych kategorii pracowników w poszczególnych zakładach czy też przez wyższe stawki płacy za pracę akordową lub godziny nadliczbowe. Odchylenia w dół, na niekorzyść robotników, faktycznych zarobków od norm płacy powstają stąd, że nie wszystkie zakłady, wobec depresji przemysłowej, pracują pełne 6 dni w tygodniu.

Płace dzienne w Warszawie w przemyśle metalowym w markach:

Kategorie zawodowe	Rok 1914		Rok 1921, miesiące:						
	Ruble	I	II	III-VI	VII-VIII	IX	X-XII		
Rzemieślnik	1,3 —3	470	592	716	859	1245	1631		
Pomoc fachowa	0,75—2	408	515	622	747	1082	1418		
Pomoc podwórzowa	0,6 —1,6	381	481	581	607	1011	1324		
Kobieta	—	334	421	509	611	886	1161		
Uczeń w III-im roku	—	210	264	319	383	555	728		
Uczeń w I-ym roku	—	120	151	182	219	317	415		

W Łodzi w przemyśle metalowym rzemieślnik zarabiał dziennie w styczniu 1914 r. 2 ruble, w styczniu 1921 r. 332 mk., a w październiku—grudniu 1921 r. 1184 mk. Płaca pomocnika fachowego wzrosła z 1 rb. 20 kop. w 1914 na 280 mk. na początku 1921 r. i na 850 w końcu tegoż roku.

— Płace w Poznaniu w przemyśle metalowym za godzinę, w markach:

Kategorie zawodowe	Rok 1914 styczeń Mk. n. płaca dzienna	Rok 1921, płace według umów ważnych od:					Rok 1922:		
		1/I	9/VI	18/VIII	6/X	1/XII	1/I	16/III	1/IV
Rzemieślnicy 4 lata po wyczerpaniu	5,—	32,50	93,60	139,40	174,25	156,85	141,15	174,25	191,70
„ do 2 lat po wyczerpaniu	—	27,40	67,—	99,—	123,75	111,35	100,20	123,75	136,15
Robotnicy wyczerpani	—	28,—	81,40	119,85	149,80	134,80	121,90	149,80	164,80
„ męzc. ponad 23 lata	3,—	—	77,60	113,80	142,25	128,05	115,25	142,25	156,50
„ „ 21 lat	—	25,90	—	108,70	135,90	122,30	110,05	135,90	149,50
Kobiety „ „ „	—	15,40	46,—	68,—	85,—	76,50	68,85	85,—	93,50

— Płace w Warszawie w przemyśle budowlanym, za godzinę, w markach:

Kategorie zawodowe	Styczeń 1914 r.	Styczeń 1921	Lipiec 1921	Grudzień 1921
	Ruble			
Murarz	0,30	74	123	287
Cieśla	0,20	74	123	287
Robotnik budowlany	0,12 ^{1/2}	60	100	233

Zwyczaj płac była ciągła, podałem więc liczby za parę miesięcy, wystarczające dla zorientowania się w ogólnej linii rozwoju płac.

— Płace w Poznaniu w przemyśle budowlanym, za godzinę, w markach:

Kategorie zawodowe	styczeń 1921	od 17/V 1921	od 15/VII 1921	od 18/IX 1921	od 1/XII 1921	od 16/III 1922
Murarze i cieśle (zarobki takie same)	32	50	104	184	165,60	210
Robotnicy budowl.	25	44	91	155	139,50	175

— Płace w Poznaniu w przemyśle drzewnym, za godzinę, w markach, według umów ważnych od:

Kategorie zawodowe	10/I	15/VI	Rok 1921 30/VII	8/X	1/XII	Rok 1922 1/III
Rzemieślnicy	32,50	45,50	110,—	167,30	150,60	201,60
Robotnicy maszyn.	30,—	42,50	106,—	160,80	144,70	193,—
Robotnicy nad 21 lat	26,50	40,00	95,—	144,—	129,60	165,—

Robotnik w wieku od 18 do 21 lat pobierał w styczniu 1921 r. 20 mk. za godz., w marcu 1922 r. 117,20 mk., robotnik od 16—18 lat pobierał w tymże czasie 12 wzgl. 75,60 mk. Płace w innych gałęziach przemysłu były naogół zbliżone do tych, które podałem powyżej, przeważnie jednak nieco niższe.

Magistrat płacił od 1 marca 1922 r. robotnikom samotnym ponad 21 lat 171 mk. za godz., żonatym 174, robotnikom ponad 21 lat 949,50 mk. — nie więcej przeto niż pracodawcy prywatni.

Warto jeszcze przytoczyć dane porównawcze dla drukarzy, których płace, w przeciwieństwie do innych gałęzi przemysłu, wykazują znaczne różnice w poszczególnych miastach Polski.

— Przemysł drukarski. Płace tygodniowe, w markach:

		Rok 1914 styczeń	Rok 1921 styczeń lipiec grudzień
Warszawa	Zecer maszynowy	15—17,31 rb.	4900 10.200 24.706
	Zecer ręczny	12,69—13,85 rb.	3500 7.350 17.647
Lwów	Zecer maszynowy	47,25 kor.	3038 6.075 17.550
	Zecer ręczny	35,00 kor.	2250 4.500 13.000
Kraków	Zecer maszynowy	47,25 kor.	3676 6.510 16.808
	Zecer ręczny	35,00 kor.	2626 4.650 12.006
Poznań	Zecer maszynowy	31,62 mk. n.	1870 6.724 11.713
	Zecer ręczny	31,62 mk. n.	1870 5.603 9.761

W grudniu 1921 r., kiedy koszty utrzymania w Warszawie i w Poznaniu były do siebie w stosunku jak 100 do 93,3, płaca tygodniowa zecera maszynowego wynosiła w Warszawie 24.706 mk., w Poznaniu zaś tylko 11.713. Ta różnica w kosztach robocizny naturalnie wpływa korzystnie na rozwój przemysłu drukarskiego w Poznaniu, który w ostatnich czasach naogół zwiększył swoją produkcję, gdy tymczasem drukarnie w Kongresówce skarżą się na konkurencję Wielkopolski.

Rozpatrzmy teraz pokrótce ten materiał liczbowy, dotyczący płac zarobkowych i wyprowadźmy parę najważniejszych ogólnych wniosków.

1. Płace w Poznaniu w przemyśle metalowym za dzień pracy wynosiły: dla rzemieślników 4 lata po wyuczeniu — na początku 1914 r. 5 mk. n., w styczniu 1921 r. 260 mkp., w czerwcu 748, w grudniu 1255 a w kwietniu 1922 r. 1534 mkp. Płaca dzienna robotników ponad 23 lata wynosiła w 1914 r. 3 mkn., w czerwcu 1921 r. 621 mkp., w grudniu 1024 a w kwietniu 1922 r. 1252 mkp. Płace dzienne wzrosły więc w Poznaniu w przemyśle metalowym od początku 1914 r.:

Kategoria zawodowa	1921 r.	1921 r.	1922 r.
	Do czerwca	Do grudnia	Do kwietnia
Rzemieślników 4 l. po wyuczeniu	150 razy	251 razy	307 razy
Robotników ponad 23 lata	207 razy	341 razy	417 razy

Płaca dzienna murarza lub cieśli wynosiła w Poznaniu: w styczniu 1914 r. 6 mkn., w styczniu 1921 r. 256 mkp. a w marcu 1922 r. 1680 mkp. . Płaca robotnika budowlanego wzrosła w tymże czasie z 3,80 mkn. do 200 mkp. wzgl. do 1400 mkp. Dla pierwszej kategorii zawodowej płace nominalne wzrosły od 1914 do początku 1921 r. prawie 43 razy, dla drugiej kategorii blisko 53 razy; do marca 1922 r. powiększyły się one 280 wzgl. 368 razy.

To samo tylko w formie jeszcze wyraźniejszej, można obserwować w płacach pracowników budowlanych warszawskich (ob. wyżej tablicę VI). Stąd wniosek, że istnieje stanowcza tendencja niwelacyjna zarobków wyższych i niższych kategorii zawodowych. Płace rzemieślników i robotników wykwalifikowanych zbliżają się coraz bardziej do poziomu płac robotników zwykłych. Ewolucję tę podkreśliłem i starałem się wytłumaczyć już w zeszłorocznej kronice socjalnej. (Ob. „Ruch prawn. i ekon.” 1921, III). Zjawisko takie występuje zresztą nie tylko u nas, lecz także w Europie zachodniej, w Nowej Zelandji i t. d. (Ob. m. i. „Labour Overseas” ed. Ministry of Labour, London, X—XII, 1920, p. 2 oraz „Revue Internationale du Travail”, Octobre 1921, p. 42).

2. W styczniu 1921 r. płace dzienne rzemieślników w przemyśle metalowym wynosiły w Warszawie 470 mk., w Poznaniu 260 mk., w grudniu zaś tegoż roku 1631 mk. wzgl. 1255. W przemyśle budowlanym płaca murarza i cieśli za godzinę pracy wynosiła w Warszawie, w styczniu 1921 r. 74 mk., w Poznaniu 32 mk., w grudniu tegoż roku 287 mk. wzgl. 165,6 mk. Płace w Poznaniu, w stosunku do Warszawy stanowiły więc:

w przemyśle metalowym: w styczniu 1921 r. 55,3%, w grudniu 1921 — 77,0%
w przemyśle budowlanym: w styczniu 1921 r. 43,3%, w grudniu 1921 — 57,5%

Jeśli przypomnimy sobie, że wskaźnik kosztów utrzymania rodziny pracowniczej wynosił, dla Poznania w stosunku do Warszawy, w styczniu 1921 r.: 30,9 a w grudniu 93,3, to musimy dojść do wniosku, że fala zwyżkowa cen w ciągu 1921 r., zupełnie nierównomierna w tych dwóch miastach, obniżyła zarobki realne ro-

botników w Poznaniu w porównaniu z Warszawą. Inaczej mówiąc, przed ostateczną unifikacją gospodarczą b. dzielnicy pruskiej z resztą Polski położenie materialne klasy robotniczej w Poznaniu było korzystniejsze, w stosunku do Kongresówki, niż po jej przeprowadzeniu.

3. Warto także podkreślić fakt niżki płac zarobkowych w Poznaniu w miesiącu listopadzie i grudniu, gdy tymczasem niżki takiej nie było w Warszawie, pomimo tego, że koszty utrzymania spadły w końcu 1921 r. w obydwóch tych miastach. Wprawdzie redukcja kosztów utrzymania była mniejsza w Warszawie i dlatego może nie doszła jeszcze do „progu pobudliwości” społeczno-gospodarczej, ale różnica była nieznaczna w porównaniu z Poznaniem (ob. wyżej, tab. III.). Ta szybkość reakcji przemysłu wielkopolskiego na zmniejszenie kosztów utrzymania i zgoda mas robotniczych na niżkę zarobków (wprawdzie po okresie walki i szeregu strajków obronnych w miesiącu grudniu) świadczy o kryzysie jaki przebywał przemysł tutejszy, nieprzystosowany jeszcze do zmienionych warunków i nie rozporządzający dostateczną ilością gotowizny na pokrycie tak silnie podniesionych, w ciągu paru miesięcy, płac nominalnych. Świadczy to zarazem pośrednio o „usposobieniu” gospodarstwa społecznego do bezrobocia, które istotnie od tego czasu zaczęło silnie występować.

Rynek pracy i państwowe pośrednictwo pracy. Memorjał niemiecki złożony konferencji genueskiej oblicza ilość bezrobotnych w Polsce na 200 tys., w Niemczech również na 200 tys., we Włoszech na 800 tys., w Anglii na 2 miliony a w całej Europie (bez Rosji) na 4 miliony. Stan zatrudnienia a więc i rozwój przemysłu był jednakże w Polsce stosunkowo dosyć pomyślny w ciągu pierwszych trzech kwartałów ubiegłego roku; depresja występuje dopiero wyraźniej w czwartym kwartale. Na podstawie nadsyłanych odpowiedzi na kwestjonariusz Gł. U. Stat., kwartalne zmiany procentowe w stanie zatrudnienia w przemyśle przedstawiały się w Polsce jak następuje: marzec + 6,7%, czerwiec + 8,1%, wrzesień + 5,1%, grudzień — 3, 8%.

Depresja przemysłowa pod koniec 1921 r., dała się szczególnie silnie odczuć w b. dzieln. pruskiej, jak tego należało się już spodziewać z badań zmian kosztów utrzymania i płac zarobkowych. Według odpowiedzi na kwestjonariusz Gł. U. Stat., ubyło w ostatnim kwartale robotników zatrudnionych w przemyśle: w Wielkopolsce 15%, w Małopolsce 6,1%, w Kongresówce 0,7%. Ubytek przepracowanych godzin wynosił w Wielkopolsce 13,4%, w Małopolsce 13,8, w Kongresówce 7,8%.

Według sprawozdań Państw. Urzędów Pośrednictwa Pracy, na 100 wolnych miejsc było poszukujących pracy w 1921 r.:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Cała Rzeczp. Pol.	90,2	210,1	171,4	147,8	155,7	152,4	123,5	151,9	165,8	153,2	182,5	221,2
Wojew. poznańskie	160,9	176,1	148,5	155,2	157,2	142,6	149,5	191,4	210,5	188,0	217,0	306,4
Wojew. pomorskie	121,0	113,4	84,1	92,5	92,5	76,9	72,0	99,5	112,0	110,0	175,8	171,2

Małopolska i województwo łódzkie wykazują zwykle najbardziej ujemny stan rynku. W wojew. poznańskim (w mniejszym stopniu w woj. pomorskim) widać b. wyraźną niekorzystną zmianę w stanie rynku pracy od miesiąca lipca ub. r. O przyczynach tego zjawiska mówiłem poprzednio. W ostatnich miesiącach 1921 r., najgorsze położenie rynku pracy w wojew. poznańskim było dla pracowników komunikacyjnych, następnie w przemyśle skórzanym, dla pracowników umysłowych, dla niewykwalifikowanych, w przemyśle metalowym, górnictwie i hutnictwie oraz w przemyśle budowlanym.

Działalność P. U. P. P. i stan rynku pracy w 3 ostatnich kwartałach 1921 r. przedstawia szczegółowiej poniższa tabela: (dane za pierwsze 3 miesiące 1921 r. ob. w „Ruchu prawn. i ekon.” 1921, III, str. 628).

Cała Rzeczpospolita Polska									
Miesiąc	Poszukujących pracy			Wolnych miejsc			Umieszczono w pracy		
	ogółem	mężcz.	kob.	ogółem	mężcz.	kob.	ogółem	mężcz.	kob.
IV	66.443	51.938	14.505	44.941	29.490	15.451	22.789	16.742	6.047
V	63.345	50.558	12.787	40.685	29.221	11.464	19.762	15.329	4.433
VI	55.211	44.012	11.199	39.729	28.657	11.072	17.707	13.118	4.049
VII	52.564	43.138	9.426	39.666	31.492	8.174	17.232	13.816	3.416
VIII	54.552	45.400	9.152	35.901	28.976	6.925	15.414	12.561	2.853
IX	55.380	45.370	10.010	33.399	26.095	7.304	16.653	12.519	4.134
X	56.778	48.215	8.563	37.055	30.961	6.094	19.930	16.533	3.397
XI	56.650	48.432	8.218	31.033	26.611	4.422	16.377	13.706	2.671
XII	52.192	45.305	6.887	23.594	19.843	3.751	11.586	9.558	2.028
Województwo Poznańskie									
IV	21.136	17.424	3.712	13.616	8.683	4.933	10.357	7.560	2.797
V	17.965	15.451	2.514	11.428	7.793	3.635	8.540	6.745	1.795
VI	14.512	12.249	2.263	10.175	6.645	3.530	6.942	5.148	1.794
VII	14.199	12.501	1.698	9.497	6.812	2.685	6.851	5.554	1.297
VIII	14.976	13.434	1.542	7.825	5.591	2.234	5.858	4.726	1.132
IX	16.729	14.337	2.392	7.947	5.447	2.500	6.196	4.533	1.663
X	18.771	16.865	1.906	9.984	8.271	1.713	8.745	7.398	1.347
XI	18.679	17.127	1.552	8.605	7.399	1.206	7.510	6.568	942
XII	18.124	16.555	1.569	5.914	4.698	1.216	4.899	4.016	883
Województwo Pomorskie									
IV	6.663	5.390	1.273	7.086	5.026	2.060	4.902	3.724	1.178
V	6.692	5.670	1.022	7.233	5.204	2.029	4.903	3.964	939
VI	4.691	4.012	679	6.098	4.333	1.765	3.487	2.900	587
VII	4.680	3.803	877	6.442	4.460	1.982	3.796	3.008	788
VIII	4.625	4.169	456	4.650	3.421	1.229	2.886	2.562	324
IX	5.145	4.467	678	4.591	3.588	1.003	3.381	2.794	587
X	6.036	5.350	686	5.487	4.571	916	4.450	3.868	582
XI	6.143	5.492	651	3.494	2.876	618	2.875	2.460	413
XII	5.337	4.820	517	3.116	2.636	480	2.660	2.337	323

Najpierw uderza w powyższej tablicy pewna dysproporcja liczb dla całej Rzpl. Pol. i dla b. dzieln. pruskiej. Np. w grudniu 1921 r. z ogólnej sumy 52.192 poszukujących pracy, zarejestrowanych przez Państwowe Urzędy Pośrednictwa Pracy, wypada na najmniejszą b. dzielnicę pruską 23.461, gdy tymczasem na wielokrotnie większą i ludniejszą b. dzielnicę rosyjską tylko 19.835 a na Małopolskę 8.896. Świadczy to m. in. o przyzwyczajeniu ludności b. dzielnicy pruskiej do korzystania z usług U. P. P. w konsekwencji czego powstaje też znacznie intensywniejsza działalność tych urzędów. Następnie warto podkreślić niekorzystną zmianę rynku pracy w ciągu badanych trzech kwartałów. W wojew. Poznańskim, w miesiącu kwietniu na 21.136 poszukujących pracy umieszczono 10.357 czyli prawie połowę, w grudniu na 18.124 umieszczono zaledwie 4899 t. j. 27%. Wprawdzie znacznie gorszym był np. stosunek w Małopolsce, gdzie w grudniu na 8896 poszukujących pracy było. wolnych miejsc tylko 1072, a umieszczono 539.

Wśród poszukujących pracy b. znaczną część — w województwie poznańskim stale więcej niż połowę — stanowią robotnicy niewykwalifikowani. Faktem charakterystycznym jeszcze dla stosunków Wielkopolski jest prawie stała (z wyjątkiem paru miesięcy zimowych) i to dość silna przewaga liczebna wolnych miejsc w rolnictwie w porównaniu do ilości poszukujących pracy robotników rolnych. Rolnictwo wielkopolskie musi pokrywać niedobór miejscowej siły roboczej — podobnie jak przed wojną — robotnikiem napływowym z innych dzielnic Polski.

W ciągu pierwszych trzech miesięcy 1922 r. stan rynku pracy w województwie Poznańskim nie uległ poprawie, raczej przeciwnie dane P. U. P. P. wykazują pewne pogorszenie. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w P. U. P. P. w miesiącu styczniu wzrosła w porównaniu z poprzednim miesiącem o przeszło 3000 i wynosiła w końcu stycznia 14561; w lutym liczba ta wzrosła w dalszym ciągu o blisko 2000 tak, że pozostało do umieszczenia 16272, wreszcie w marcu widzimy dalszy przyrost o przeszło 500. Ogólna liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła w wojew. poznańskim pod koniec marca b. r. 16.805. Faktyczna liczba bezrobotnych była naturalnie wyższa; obliczają ją w każdym bądź razie na przeszło 25 tys. Wolnych miejsc było w marcu 10123, poszukujących pracy 26877, umieszczono 8781, skreślono lub cofnięto 1291, pozostaje więc do umieszczenia 16805. W końcu marca największą ilość bezrobotnych wykazywały następujące powiaty: Poznań m. 2669, Gniezno 1043, Jarocin 848, Wolsztyn 747, Ostrzeszów 714, Strzelno 687 i t. d. Większe zapotrzebowanie rąk roboczych w rolnictwie i rozpoczęcie prac budowlanych zmniejszyło zapewne w kwietniu i w maju natężenie bezrobocia. Są to zwykle sezonowe fluktuacje rynku pracy, którego stan bywa normalnie najgorszy w miesiącach zimowych. Dr. Stefan Zaleski (Poznań)

5. Stosunki walutowe, bankowe i kredytowe,

(w okresie od 1. 2. — 31. 3. 1922).

Treść: Kursy dewiz. — Kredyty P. K. K. P. w Anglii. — Zadłużenie skarbu państwa w P. K. K. P. — III serja biletów skarbowych. — Kredyty przemysłowe i handlowe P. K. K. P. — Obieg banknotów.

Wahania jakim ulegały kursy dewiz w okresie sprawozdawczym, były jeszcze dość znaczne, w porównaniu jednakże z ogromnymi skokami, których byliśmy świadkami w jesieniu r. ub., wykazując wyraźną tendencję ku stabilizacji. Aż do dnia 6. 3. panowała naogół tendencja wzrostowa, potem nastąpiła powolna zniżka, jak to wynika z następującego zestawienia:

Data	\$	L.	Fr. fr.	Mk. niem.
31. 1. 22.	3455	14770	287	16,95
28. 2. 22.	4030	18050	372	17,60
6. 3. 22.	4590	20400	418	17,75
31. 3. 22.	3880	16700	343	12,50.

Do tej względnej stabilizacji przyczyniły się przede wszystkim dwa czynniki: ogólna poprawa naszego położenia finansowego, scharakteryzowana w exposé budżetowym Ministra skarbu, szczególnie zaś zmniejszenie wzrostu inflacji, oraz coraz to wyraźniejszy wpływ, jaki na kształtowanie się kursów wywiera działalność P. K. K. P. Rola naszego banku emisyjnego na rynku walutowym nabrała w końcu okresu sprawozdawczego tym poważniejszego znaczenia, ponieważ udało mu się uzyskać na korzystnych warunkach u banków angielskich kredyt aż do wysokości 4 milionów funtów sterlingów. Nawiązanie bezpośrednich stosunków kredytowych między P. K. K. P. a City londyńską należy powitać ze specjalnem zadowoleniem jako wyraz rosnącego zaufania zagranicy do naszego położenia finansowego, a to tembardziej, że kredyt przyznany P. K. K. P. jest, jak to podkreśla zawodowa prasa angielska, największym, jaki został przyznany jakimkolwiek zagranicznemu bankowi od czasu wojny.

Z pośród czynników, wpływających na działalność emisyjną P. K. K. P. wskazać należy w pierwszym rzędzie na znaczne zmniejszenie zapotrzebowania kredytowego, zgłaszanego ze strony Skarbu Państwa. Dług Skarbu Państwa, który w trzech ostatnich miesiącach 1921 r. wzrastał o 20,5 wzgl. 15,5 wzgl. 7 miliardów marek, podniósł się w styczniu o 6,35, w lutym o 3,25, w marcu zaś nawet już tylko o 1,5 miliardów marek, przyczem dwie ostatnie dekady tegoż miesiąca wykazywały nawet zmniejszenie długu Skarbu Państwa o 3,5 wzgl. 1,0 miliardów marek.

Cyfry te charakteryzują bardzo wyraźnie oczekiwaną oddawą na poprawę w kształtowaniu się jednej z najważniejszych dziedzin naszego życia państwowego. Zawdzięczać ją należy zarówno

wzrostowi dochodów z wszystkich normalnych źródeł podatkowych jak i wpływów z daniny. Do dnia 25 marca wpłacono już. podług komunikatu Ministerstwa Skarbu, na poczet daniny 22,5 miliarda marek, co stanowi przeszło 25% całej wymierzonej kwoty.

Pozatem do zmniejszenia się długu Skarbu Państwa w P.K.K.P. przyczyniła się w bardzo wysokim stopniu dalsza emisja biletów skarbowych. W miejsce biletów II. serji, wypuszczonych na kwotę 15 miliardów marek i płatnych 1. 2. 1922. wypuściło Ministerstwo Skarbu III. serję, opiewającą początkowo na sumę 30 miliardów marek. Ponieważ jednak kwota ta już po upływie paru tygodni była zupełnie rozsprzedana, powiększono w drodze ustawodawczej emisję III. serji biletów skarbowych aż do sumy 50 miliardów marek.

Zainteresowanie, okazywane dla biletów skarbowych, należy w naszych warunkach uważać za objaw bardzo dodatni. Mimo bowiem, że bilety te są wyposażone w cały szereg przywilejów, które pod wieloma względami zrównują je z banknotami, to iednak emisję ich można uznać za daleko mniejsze zło od emisji banknotów. Stanowią one bowiem dowód gromadzenia i kapitalizowania zapasów gotówkowych, a nie są — jak banknoty — wyrazem bezpośredniej siły nabywczej, wpływającej na wyżkę cen towarów. Prócz tego wyrabiają wśród społeczeństwa zaufanie do obliów państwowych i mogą w skuteczny sposób przygotować grunt pod emisję przyszłych długoterminowych pożyczek państwowych. Wobec stosunkowo nieznacznego powodzenia, jakim się cieszyły pożyczki odrodzenia, tego rodzaju wzgląd natury psychicznej i wychowawczej posiada duże znaczenie.

Zapotrzebowanie kredytowe ze strony handlu i przemysłu było w dalszym ciągu zaspakajane przez P. K. K. P. w bardzo szerokich rozmiarach, jak o tem świadczą następujące cyfry (w milionach marek polskich):

Data	Portfel wekslowy	Pożyczki	Razem
31. 1. 1922	15.951	21.776	37.727
28. 2. 1922	19.555	22.327	41.882
31. 3. 1922	25.451	25.473	50.924

Ogółem więc kredyty, udzielone na cele gospodarcze wzrosły w ciągu dwu-miesięcznego okresu o 35%.

Wyrażające się w tych cyfrach zapotrzebowanie środków obrotowych wpłynęło na to, że mimo zmniejszenia emisji na cele fiskalne oraz mimo wzrostu wkładów na rachunki żyrowe w P. K. K. P., ogólna suma emisji banknotów nie zmniejszyła się w temże samem tempie, co dług Skarbu Państwa. Obieg banknotów wynosił:

31. 1. 1922	M. 239.615.265.681,50
28. 2. 1922	M. 247.209.505.074,—
31. 3. 1922	M. 250.665.463.747,—

wzrósł zatem w ciągu 2 miesięcy o 11 miliardów marek, czyli o 4,6%

Z. K.

6. Spółdzielczość.

Treść: Wykaz Związków uprawnionych do dokonywania rewizji spółdzielni. — Ważniejsze uchwały Rady Spółdzielczej. — Nowela do ustawy o spółdzielniach. — Rozciągnięcie ustawy o spółdzielniach na kresy wschodnie. — Międzynarodowa konfederacja kooperatyw. — Komitet wykonawczy Zjazdu Przewodników Ruchu Spółdzielczego. — Nowa organizacja Zjazdu Z. P. S. S. — Rozwój spółdzielni mleczarskich w byłym Królestwie Polskiem. — Spółki jajczarskie w Małopolsce. — Centrale Związkowe i Spółdzielcze. —

Związki i Spółdzielnie, którym Rada spółdzielcza przyznała prawo dokonywania rewizji należących do nich spółdzielni.

a) bezterminowo:

1. Polski Związek Rewizyjny Spółek Kredytowych (Warszawa).
2. Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych (Warszawa).
3. Związek Rewizyjny Spółek Handlowo-rolniczych przy Gal. Tow. Gospodarskiem (Lwów).
4. Związek Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych (Lwów).
5. Związek Rewizyjny Stowarzyszeń Zarobkowo-Gospodarczych Kółek Rolniczych (Kraków).
6. Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych. (Poznań).

b) na przeciąg czasu do dnia 31. grudnia 1923 r.:

1. Krajowy Patronat Spółek Rolniczych (Lwów).

c) na przeciąg czasu do dnia 31. grudnia 1922 r.:

1. Związek Spółek Niemieckich w Polsce (Łódź).
2. Związek Spółdzielni Wiejskich Pomorza (Tczew. „Verband ländlicher Genossenschaften der Provinz Westpreussen.”).
3. Związek Spółdzielni Niemieckich w Polsce (Poznań. „Verband deutscher Genossenschaft in Polen”).
4. Związek Spółdzielni Rolniczych na Wielkopolskę (Poznań. „Verband landwirtschaftlicher Genossenschaften in Gross-Polen”).
5. Centralny Związek Spółdzielni Pracowników Kolejowych (Warszawa).
6. Związek Spożywczych Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych (Warszawa).
7. Związek Polskich Stowarzyszeń Spożywców (Warszawa).
8. Centrala Stowarzyszeń Spożywczych Robotników Chrześcijańskich (Warszawa).
9. Syndykat Rolniczy jako Związek Rewizyjny Spółek Rolniczych (Kraków).
10. Związek Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych „Proletariat” (Kraków).

11. Związek Spółek Rolniczych w Księstwie Cieszyńskim (Cieszyn).

na przeciąg czasu do dnia 6. sierpnia 1922 r.:

1. Patronat Spółdzielni Budowlanych (Warszawa).
2. Towarzystwo „Krajowy Związek Rewizyjny Ruskich Stowarzyszeń Gospodarczych, Pożyczkowych, Handlowych i Przemysłowych" (Lwów).
3. Ruski; Związek Rewizyjny (Lwów).
4. Związek Niemieckich Spółdzielni Rolniczych w Galicji. (Lwów. „Verband deutscher landwirtschaftlicher Genossenschaften in Galizien).
5. Powszechny Związek na własnej pomocy opartych galicyjskich Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych. (Lwów.)

Ważniejsze uchwały Rady Spółdzielczej w sprawach ogólnych: 1) Postanowiono jednomyślnie sprawę przekształcenia się spółdzielni na spółki innego typu oraz sprawę nieprawidłowej likwidacji w niektórych spółdzielniach przekazać do szczegółowego rozważania komisji prawniczej, która na następnem posiedzeniu złoży Radzie odpowiednie wnioski.

2) Rozpatrzywszy wniosek przewodniczącego w przedmiocie dokonywania przez spółdzielnie skupu dla Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej walut zagranicznych, Rada uznała za korzystne i pożądanę, aby spółdzielnie czynności tych podejmowały się z warunkiem, że:

a) wszelkie ryzyko związane z temi operacjami będzie wykluczone, b) czynności skupu walut będą powierzane tym tylko spółdzielniom, należącym do Związków Rewizyjnych, które posiadają odpowiedni aparat w postaci sprawnie funkcjonującego biura i uzyskają prawa komisjonerów dewizowych, a co do których odpowiedni Związek wyrazi opinię przychylną, c) nad prawidłowością spełniania przez spółdzielnie tych czynności Związki właściwe rozciągną specjalną kontrolę, bacząc, by spółdzielnie nie wykorzystały uzyskanych uprawnień dla celów spekulacyjnych.

3) Postanowiono zabiegać usilnie o przyspieszenie decyzji w sprawie rozciągnięcia mocy ustawy z dnia 29/10. 1920 r. o spółdzielniach na terenie Wschodnim, na Spisz i Orawę oraz we właściwym czasie na Górną Śląsk.

W sprawie noweli do ustawy o spółdzielniach, komisja prawnicza Rady Spółdzielczej stanęła na kompromisowym stanowisku, przyjmując wnioski następujące: 1) dopuszczalna jest większa, niż jeden, ilość głosów, przysługująca jednemu członkowi, stosownie do postanowień statutu, byleby nie więcej jak 40 głosów. 2) Zniesione ma być ograniczenie stopy procentowej od udziałów, byleby nie więcej, niż połowa czystej nadwyżki mogła być

przeznaczona na dywidendę od udziałów; 3) dopuszczalny jest podział najwyżej połowy funduszu społecznego.

Rozciągnięcie ustawy o spółdzielniach na kresy wschodnie. Dnia 31 marca 1922 r. zostało ogłoszone rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6. marca 1922 r. w przedmiocie rozciągnięcia dekretu o rejestrze handlowym i ustawy o spółdzielniach na województwa: Nowogrodzkie, Poleskie i Wołyńskie, oraz na powiaty: białowiecki, grodzieński, wołkowyski, Województwa Białostockiego. Rozporządzenie powyższe weszło w życie z d. 1. kwietnia 1922 r., wobec czego odnośnie nowopowstające spółdzielnie powinny rejestrować swe statuty w sądach okręgowych, zamiast zwracania się o legalizację do odpowiednich władz. Spółdzielnie już istniejące w ciągu dwóch lat, to jest do dnia 1. kwietnia 1924 r., muszą uzgodnić swe statuty z wymaganiami ustawy z dnia 29. 10 1920. r. o spółdzielniach.

Międzynarodowa konfederacja kooperatyw. (Chrześcijańskiej Demokracji), do której jako członek należy Centrala Stowarzyszeń Spoż. Robotników Chrześcijańskich w Warszawie wystosowała pod adresem Konferencji Genueńskiej memoriał, uzasadniający postulaty Konfederacji w zakresie odbudowy gospodarki światowej. Postulaty te ujęte są w 11 punktach i obejmują: przyjęcie przy programie odbudowy gospodarczej za punkt wyjścia interesów wspólnych wszystkich krajów; powołanie do wspólnej pracy również i zwyciężonych i umożliwienie im wywiązania się ze swych zobowiązań; prowadzenie na nowo, opartego na realnem zabezpieczeniu pieniądza, zamiast obecnej przymusowej waluty papierowej i w związku z tem należyte uregulowanie sprawy banków emisyjnych; wprowadzenie odpowiednich reform w systemach celnych i umowach handlowych w celu ułatwienia obrotu towarów; wprowadzenie daleko idących oszczędności w wydatkach handlowych; rozwój komunikacji i decentralizacji kredytu i oparcie go możliwie na zasadach spółdzielczych; odbudowę Rosji nie tylko przez dopływ kredytu, ale i fachowych i zaopatrzonych w narzędzia robotników; popieranie stosunków pomiędzy organizacjami spółdzielczymi różnych krajów i różnych rodzajów.

Komitet wykonawczy Zjazdu Przewodników Ruchu Spółdzielczego odbył w bieżącym roku 2 posiedzenia w Warszawie w dniu 28. stycznia i w dniu 7. marca r. b. Postanowiono utworzyć w Warszawie stały Sekretariat Komitetu dla załatwienia różnych spraw bieżących. Zajmowano się sprawą pism Słowiańskiej Izby Rolniczej w Pradze, wystosowanych do Związków Spółdzielni Rolniczych w Polsce w celu przystąpienia do powyższej Izby. Postanowiono dać odpowiedź, że komitet za-

sadniczo uznaje potrzebę współdziałania rolniczych organizacji spółdzielczych, jednakże sprawę powyższą trzeba dokładnie zbadać, poczem będzie można udzielić Izbie stanowczej odpowiedzi. Przedmiot obrad Komitetu stanowiła sprawa Naukowego Instytutu Spółdzielczego, w której to sprawie dnia 7. 3. 1922 miało się odbyć wspólne posiedzenie z Radą Zawiadowczą Instytutu Spółdzielczego. Wobec nieprzybycia dostatecznej do powzięcia uchwał ilości członków Rady, dyskusja w sprawach Instytutu, miała charakter informacyjny. Następne posiedzenie Komitetu Wykonawczego Spółdzielczości ma się odbyć w kwietniu rb. w Warszawie, a na porządku dziennym postawiono między innem sprawę ustalenia terminu oraz programu następnej konferencji Przewodników Spółdzielczości, mającej odbyć się w jesieni b. r. we Lwowie.

Nowa organizacja Zjazdów Związku Polskich Stowarzyszeń Spożywców w Warszawie. Pada Związkowi P. S. S. na wniosek Zarządu postanowiła zaproponować Zjazdowi odbywanie na przyszłość dwóch Zjazdów dorocznych: Jednego ściśle organizacyjnego statutami przewidzianego, celem zatwierdzenia sprawozdań bilansu i budżetu, wyboru Rady Nadzorczej i omówienia spraw gospodarczych Związku. Drugiego na jesień każdego roku, poświęconego wyłącznie sprawom ideowym i zagadnieniom organizacyjnym i społecznym całego ruchu. Ten ostatni Zjazd nie byłby tylko Zjazdem Stowarzyszeń Związkowych. Do udziału w nim uprawnione byłoby wszystkie Spółdzielcze Stowarzyszenia Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej. Byłby to zatem pewnego rodzaju wszechpolski kongres spółdzielczy. Z tego powodu porządek obrad czerwcowego Zjazdu Związku został tak ułożony, aby sprawy organizacyjne były rozpatrzone i omówione już w pierwszym dniu Zjazdu. Drugi dzień będzie poświęcony sprawom gospodarczym i formalnym.

Rozwój spółdzielni mleczarskich w byłem Królestwie Polskiem. Najbujniejszy rozwój mleczarni włościańskich przypada na rok 1914, w którym istniało z górą 200 mleczarni. Poniższa tabelka wykazuje nam, ilu członków w poszczególnych latach liczyły mleczarnie:

	Ilość członków	Ilość krów		Ilość członków	Ilość krów
1914	8 833	21 964	1918	5 429	11 970
1915	3 579	10 332	1919	6 749	13 363
1916	3 379	7 987	1920	6 487	12 527
1917	4 329	9 187			

Zawartość tłuszczu w dostarczaniu mleku do mleczarni wahała się w granicach od 3,10—3,46%. W ciągu roku 1920 dostarczono mleka 7 837 427 litrów, z którego otrzymano 25 426 988 jednostek tłuszczu. Na masło przerobiono 7 688 647 litrów, z czego

zrobiono masła 35 932 116 funtów. Za dostarczone mleko do mleczarni wypłacono dostawcom 34 269 826 mk.

Spółki jajczarskie w Małopolsce i ich centrala handlowa „Jajo”. W roku 1919 dostarczyły spółki do Związku „Jajo” 13536 skrzyń, (skrzynia = 1440 sztuk) z czego Związek sprzedał w kraju na aprowizację ludności cywilnej oraz wojska 6 328 skrzyń, a resztę t. j. 7 208 skrzyń odstawił do dyspozycji Państwowego Urzędu Zakupu 'na eksport. Tytułem dopłat spółki uzyskały za rok 1919 800 tys. koron, a Małopolskie Towarzystwo Rolnicze na cele hodowlane 30 tys. koron. W roku 1920 dostarczyły spółki do Związku 12 744 — $\frac{1}{2}$ skrzyń, z czego Związek sprzedał w kraju 10 709 — $\frac{1}{2}$ skrzyń, a na eksport do dyspozycji Państwowego Urzędu Zakupu odstawił 2 035 skrzyń. Suma wypłacona Spółkom za jaja w roku 1920 wynosiła 37 milj. mk., a suma dopłat z końcem tegoż roku wynosiła $1\frac{1}{2}$ miliona marek. Małopolskie Towarzystwo Rolnicze na cele hodowli drobiu otrzymało 128 tys. mk. W roku 1921 dostarczyły spółki Związkowi 200 wagonów jaj za sumę około 400 milionów mk., a suma dopłat dla spółek wyniosła około 40 mili. mk.

Według danych statystycznych na ziemiach polskich istnieje 35 milionów kur nośnych, które w przybliżeniu dają rocznie około 3 miliardy sztuk jaj, t. j. 20 000 wagonów 10-tonnowych. W latach przedwojennych wywożono z ziem polskich 6 tys. wagonów rocznie ogólnej wartości ówczesnej około 60 milj. franków, co na dzisiejszą naszą walutę wynosi około 20—30 miliardów mk. Wagon jaj u nas w kraju, licząc po 30 mk. za sztukę, kosztuje około 5 milionów mk. Ten sam wagon jednak, wywieziony za granicę, może przynieść 2 lub 3 razy więcej, zależnie od koniunktury handlowej i od kursu marki polskiej.

Centrale Związkowe i spółdzielcze w roku 1921.

Bank Związku Spółek Zarobkowych. Rozwój Banku ilustrują następujące cyfry. Obrót, który w roku 1920 wynosił przeszło 52 miliardy, podniósł się w roku sprawozdawczym do ca. 316 miliardów, a więc o 263 miliardy. Sumy bilansowe wzrosły z przeszło 3 miliardy na przeszło 12 i pół miljarda. Bardzo znacznie powiększyły się wkłady, które w końcu roku 1920 wynosiły ogółem prawie 2,5 miljarda, w końcu zaś roku sprawozdawczego prawie 6,5 miljarda. Z sumy tej przypada na spółdzielnie zarobkowe przeszło 1,5 miljarda, na prywatnych przeszło 4,9 miliardów. Przyrost wkładów wynosił zatem w roku sprawozdawczym około 4 miliardy wobec przyrostu około 2,1 miliardów w roku 1920. Saldo udzielonych kredytów w rachunku bieżącym na 31 grudnia r.sprawozdawczego wynosiło 3,8 miliardów. Saldo port-

felu zdyskontowanych weksli 1,3 miliardy czyli z góra 10 razy więcej niż w roku 1920. Stan portfelu efektów wynosił przeszło 700 milj. (akcji mk. 56 milj., papierów hipotecznych i komunalnych mk. 44 milj. papierów państwowych mk. 600 milj., w tern na mk. 540 milj. biletów skarbowych każdej chwili zamienialnych na gotówkę.) Konto konsorcjalne przedstawia saldo w sumie mk. 1,1 miliarda, zwiększyło się więc w porównaniu do roku poprzedniego o 626 milj. mk. Koszta administracyjne dosięgły w roku sprawozdawczym 506 milj mk. wobec 46 mili. w roku 1920.

Centrala Rolników. Ogólny obrót razem z filiami przekroczył 13,7 miliardów, przeciętny zysk w stosunku do zakupna wynosił po potrąceniu kosztów handlowych i procentów, nie uwzględniając odpisów na delcredere i inwentarz 2,91%. Obrót towarów wynosił w credit 3 miliardy mk.

Związkowa Centrala Maszyn sprzedała w ciągu roku 1921 towarów za prawie 16 milj. mk. Zapasy w towarze wynosiły według cen zakupu w dniu 31 grudnia 1921 r. przeszło $7\frac{1}{2}$ milionów marek.

Bank Towarzystw Spółdzielczych w Warszawie w roku 1921. Obrót ogólny wynosił przeszło 46 miliardów. Według stanu z dnia 31 grudnia wynosiły wkłady terminowe 42,5 miliona, czekowe przeszło 962,5 miliona mk., oszczędnościowe przeszło 57,5 miliona mk. Rachunki korespondentów w pasywach przeszło 265 milj. mk., z czego na spółdzielnie przypada przeszło 90 milj. mk. Weksle zdyskontowane wynosiły prawie 220 mili. mk., kredyt otwarty 225 milj. mk., zastawy terminowe przeszło 34 milj. mk. Rachunki korespondentów w aktywach niespełna 177 milj. mk., w czym spółdzielnie kredytowe przeszło 67 milj. marek.

Związek Polskich Stowarzyszeń Spożywców w roku 1921. Obroty towarowe wynosiły przeszło 4,9 miliardów, z czego na obrót zewnętrzny przypada 2,8 miliardów, a na wewnętrzny 2,1 miliardów. Obroty Centrali w Warszawie wynosiły 2,7 miliardów. Obroty agentury w Gdańsku niespełna 92 miliony, reszta przypada na 18 oddziałów. Koszty handlowe uczyniły niespełna 106 milionów czyli 2,14%. Nadwyżka brutto niespełna 257 milionów f. i. 5,19%. Koszty handlowe Centrali w Warszawie wynosiły niespełna 48 milionów czyli 1,73%, a nadwyżka brutto niespełna 140 milionów czyli 5,11%.

R. K u s z t e l a n (Poznań).

B. Życie gospodarcze w krajach obcych.

Przegląd gospodarczy W. Brytanii za r. 1921.

Treść: Sytuacja ogólna. — Ceny burtowe. — Spadek zysku. — Mobilizacja nowego kapitału. — Zmniejszenie produkcji. — Handel wewnętrzny i zagraniczny. — Waluty zagraniczne. — Strejk węglowy. — Warunki pracy. — Reformy natury gospodarczej. — Finanse publiczne. — Giełda i rynek pieniężny. — Rolnictwo. — Produkcja, przywóz i wywóz ważniejszych artykułów.

Sytuacja ogólna. Według orzeczenia wielu sprawozdawców ekonomicznych, oraz opinii znacznego odłamu kupiectwa wielkobrytyjskiego, rok ubiegły pod względem gospodarczym, miał być najgorszym rokiem nie tylko od czasu wojen napoleońskich, ale od czasu wprowadzenia produkcji maszynowej tj. od czasu talk zwanej „Rewolucji Przemysłowej!“. Tak jednak w rzeczywistości nie jest, i sąd ten oparty jest na zbyt pospiesznem uogólnieniu, wywołanem głównie tem, że krytyk dzisiejszy jest zarazem aktorem. — Rok ubiegły był bardzo niekorzystny dla wszystkich warstw narodu angielskiego, ale porównywać go z latami epoki, która zakończyła wojny napoleońskie, nie podobna. Tak obecnie, jak i wówczas, pewna część ludności ucierpiała więcej od reszty. Otóż cierpienia tej warstwy ludności nie dadzą się wcale porównać z tem, co cierpiała ta sama warstwa 100 lat temu.

Dzięki oszczędnościom szerokich warstw ludowych, uskuteczniomym podczas wojny i w czasie wielkiego rozkwitu handlu, zaraz po zawieszeniu działań wojennych, wytrzymałość ludności bezrobotnej zwiększyła się w znakomity sposób, dzięki zaś samopomocy społecznej, ubezpieczeniu od bezrobocia i innym środkom zaradczym, cierpienia tej ludności udało się złagodzić w wielkim stopniu. Co do reszty ludności to o cierpieniach, w właściwym znaczeniu tego słowa, mowy być nie może. Zmniejszyła się produkcja, uszczupliły się dochody, znikły czasem zyski zupełnie, ale naogół średnie i wyższe klasy społeczne odczuły kryzys przemysłowy w bardzo słabym stopniu.

Takim winien być bezstronny sąd, jeżeli na rok ubiegły patrzyć będziemy z punktu widzenia konsumenta, jeżeli szacować go będziemy ze stanowiska dobrobytu narodu, który wszak jest ostatnim celem przejawów ekonomicznych.

W sferze produkcji i wymiany bogactw, W. Brytanja przeżyła w roku ubiegłym jeden z największych kryzysów, jaki nawiedził te wyspy w ciągu ostatniego stulecia. A przecież taką jest wytrzymałość tego narodu, tak wielkiem jego bogactwo i kultura, że mimo piętrzących się symptomów dość głęboko zakorzonej choroby — organizm cały trzyma się niewzruszenie.

Jakie są najistotniejsze przyczyny kryzysu w W. Brytanji nie zostało jeszcze ustalone. Ta praca wykracza poza ramy praktycznej polityki gospodarczej i czeka na naukowe opracowanie w gabinecie uczonego, kiedy więcej danych faktycznych zostanie opracowanych.

Ceny hurtowe. Jak wszystkim zresztą kryzysom, tak i temu towarzyszył szybki spadek cen hurtowych, zmniejszenie zysku, kapitału nowego i zarobków, zmniejszenie produkcji, zwiększenie ogromne ilości bezrobotnych. Przesilenie zaczęło się wielkim spadkiem cen hurtowych. Spadek ten zaczął się jeszcze w marcu r. 1920, i szedł szybkim tempem w ciągu całego roku ubiegłego. Według wskaźników „Economist” spadek cen był następujący: (Średnia za 1901 — 1905 = 100).

1921, Styczeń	255.3	Lipiec	218.1
Luty	235.3	Sierpień	219.0
Marzec	231.7	Wrzesień	223.8
Kwiecień	224.0	Październik	208.6
Maj	223.2	Listopad	198.0
Czerwiec	218.6	Grudzień	194.7

W roku ubiegłym największemu spadkowi uległy ceny grupy mineralnej, a to głównie skutkiem obniżenia się cen żelaza i stali. Wskaźniki w tej grupie spadły w ciągu roku z 261 do 164. Na drugim miejscu, co do spadku cen, stoi grupa zbóż, która skutkiem obniżenia się cen pszenicy i mąki pszennej, wykazuje spadek indeksów z 233 do 159. Natomiast indeksy grupy włókienniczej spadły tylko z 209 do 180.

I tak wskaźnik żelaza spadł z 483 do 236, stali z 424 do 166, mąki pszennej z 320 do 194, pszenicy krajowej z 340 do 180, a cudzoziemskiej z 302 do 165. Wskaźniki bawełny i jedwabiu podniosły się, pierwszej z 186 do 220, drugiego z 192 do 264, natomiast wskaźniki wełny i innych surowców włóknistych spadły:

Wolny krajowej	z 205 do 174
Wolny australijski	z 200 do 154
Lnu	z 428 do 328
Konopi	z 166 do 109
Juty	z 256 do 160.

Wskaźniki cen detalicznych w r. 1921

(obejmujących materiały spożywcze, komorne, odzież, opał i światło, mydło, sodę, wyroby żelazne, szczotki, naczynia, tytoń, lokomocję i gazety)

Lipiec 1914	100	1 Lipiec 1921	219
1 Styczeń 1921	265	1 Sierpień	222
1 Luty	251	1 Wrzesień	220
1 Marzec	241	1 Październik	210
1 Kwiecień	233	1 Listopad	203
1 Maj	228	1 Grudzień	199
1 Czerwiec	219	31 Grudzień	192

Tabela powyższa wykazuje, że spadek cen detalicznych w ciągu r. 1921 wynosił 73%, z tego 56% niżki wywołanych zostało wskutek spadku cen żywności, 17% wskutek spadku cen odzieży. Wydatki pozostałe nie uległy zmianie dlatego, że spadek cen jednych został zrównoważony podniesieniem się innych.

Spadek zysku. Spadek cen był tak raptowny, że fakt ten nie mógł nie odbić się na stopie zysku przedsiębiorczego, jak to wykazuje następ. tabela, podająca analizę bilansów wielkiej ilości pierwszorzędnych towarzystw, rozporządzających kolosalnym kapitałem zakładowym. Towarzystwa te reprezentują wszystkie niemal ważniejsze gałęzie przemysłu.

Czysty zysk po zapłaceniu procentu od obligacji.

Kwartał	Liczba Tow.	Bilanse ogłosz.	Bilanse ogłosz.	Zwiększenie		Zmniejszenie	
		w r. 1920 L.	w r. 1921 L.	L.	%	L.	%
I	412	41.915.998	43.387.538	1.471.540	3.5	—	—
II	355	44.173.294	40.467.496	—	—	3.705.798	8.4
III	232	24.157.772	13.912.771	—	—	10.245.001	42.4
IV	311	30.272.382	14.268.278	—	—	16.004.104	52.9
	1310	140.519.446	112.036.083			28.483.363	20.1

W ostatnim kwartale r. 1921. zysk 311 kampanji rozporządzających kapitałem 218.246.700 £ zmniejszył się o 52,9 proc. Nie baczając jednak na to, zysk tych przedsiębiorstw stanowił wcale ładny procent, szczególnie w pierwszym półroczu roku ubiegłego, jak to widać z poniższej tabeli:

1921 Kwartał	Kapitał zakładowy £.	Czysty zysk		Przeniesione do rezerwy	
		£.	%	£.	%
I	365.534.000	43.387.538	11.8	12.652.645	3.4
II	336.719.000	40.467.496	11.2	8.706.273	2.5
III	166.443.000	13.912.771	8.4	431.549	0.3
IV	218.246.700	14.268.278	6.5	Debit - 582.756	0.3
	1.086.942.700	112.036.083	10.3	21.207.711	1.9

Zysk 12.2% średnio dla 1310 kampanii, rozporządzających kapitałem £ 1.086.942 700, należy uważać za ekonomiczny tembardziej że przed wojną czysty zysk tych kampanii nie przekraczał 11%. Oczywiście tabela powyższa wykazuje ciągły i szybki spadek zysku, co z punktu widzenia gospodarczego nie jest pomyślnym objawem.

Lepiej przedstawia się zysk wielkich banków, który waha się od 12½% do 20% (London Joint City & Middland Bank, największy dziś bank akcyjny w Anglii). Nawet kompanie kolejowe, których bilanse w r. 1920 wykazały małą zniżkę zysku, w tym roku mogą się wykazać niewielką zwyżką zysku, podobnie koleje podziemne, a nawet firmy włókiennicze osiągnęły wcale poważne zyski. Tak że co do ubiegłego roku, żale na zbyt małe zyski możemy uważać za przesadzone.

Mobilizacja nowego kapitału. W roku 1921 zostało zmobilizowanych w W. Brytanii £ 389 milionów nowego kapitału (£. 367½ miliona w r. 1920), t. j. o £. 20 milionów więcej niż w r. 1920. Z tej sumy £. 276.176.000 zostało zmobilizowanych dla finansowania instytucji gospodarczych w Królestwie Zjednoczonym (w r. 1920 — £. 328.021.400), t. i. o £. 52 miliony mniej niż w r. 1920. £. 90.577.800 wyemigrowało do kolonii angielskich (w r. 1920 — £. 31.639.800), zaś £. 22.223.900 do krajów cudzoziemskich (w r. 1920 — £. 7.888.400).

W ciągu więc r. 1921 nowy kapitał, szukający pracy w Królestwie Zjednoczonym, napotykał na gorsze warunki niż w koloniach i w krajach cudzoziemskich w porównaniu do roku 1920.

Zmniejszenie produkcji. Z braku odpowiedniej statystyki wytwórczej, ustalenie faktu zmniejszenia się produkcji w Anglii nie jest rzeczą łatwą, a nawet możliwą, dla całego procesu wytwórczego kraju. Dla niektórych jednak gałęzi przemysłu fakt ten da się stwierdzić bezpośrednio, lub pośrednio, na mocy statystyki przywozu naprz. surowców, których Anglia nie produkuje. I tak zmniejszenie produkcji uwidacznia następująca tabela,

dotycząca najbardziej podstawowych gałęzi przemysłu wielkobrytańskiego (w tonnach).

	1920	1921
Produkcja węgla	229.295.000	164.354.200
„ żelaza	8.007.000	2.611.400
„ stali	9.056.800	3.624.800
Budowa okrętów	2.055.624	1.538.052

Naturalnie, że na zmniejszenie produkcji w tych gałęziach przemysłu wpłynął strejk górników węglowych, który trwał przez trzy miesiące (kwiecień—czerwiec).

Co zaś dotyczy przemysłu włókienniczego, to zmniejszenie przywozu surowca rzuci jaskrawe światło na zmniejszenie się produkcji, jaka musiała nastąpić w tej dziedzinie przemysłu. Mianowicie zmniejszył się przywóz:

Bawełny z 18.972.224 centalów 100 funtowych w r. 1920, do 11.725.521 centalów 100 funtowych w r. 1921; Wełny z 8.728.799 t. w roku 1920, do 7 610.440 tonn w r. 1921; Jedwabiu z 982.795 funtów w r. 1920, do 445.407 funtów w r. 1921; Lnu z 18.418 tonn w r. 1920, do 16.275 tonn w r. 1921; Konopi z 140.546 tonn w r. 1920, do 57.018 tonn w r. 1921; Juty z 383.350 tonn w r. 1920, do 180.797 tonn w r. 1921.

Handel wewnętrzny. Zmniejszeniu produkcji towarzyszyć musi również i zmniejszenie handlu, tak wewnętrznego, jak zewnętrznego. Ustalenie tego pierwszego jest jeszcze trudniejsze, niż ustalenie produkcji krajowej. Atoli przy pomocy statystyki kolejowej oraz Izb Rozrachunkowych, można sobie wyrobić jasne pojęcie o wielkości handlu wewnętrznego. Otóż co się tyczy statystyki kolejowej, to dane, dotyczące 11 miesięcy roku 1921 (ogłoszone dotychczas), wykazują, że w ciągu tego czasu przewieziono kolejami Wielkiej Brytanii 195.507.500 tonn towaru, kiedy w takim samym okresie czasu w r. 1913 przewieziono 366.180.215 t. towaru. Jak to widać z następującej tabeli, największemu zmniejszeniu uległ transport węgla wskutek strejku węglowego.

Przewieziono kolejami w ciągu 11 miesięcy (w tonnach):

	1921 r.	1913 r.
Węgla, koksu etc.	113.175.700	225.581.879
Innych mineralów	35.201.300	71.338.360
Pozostałych towarów	47.130.500	69.259.976
Ogółem	195.507.500	366.180.215

Handel zagraniczny w r. 1921.

w cyfrach absolutnych.

Rok	Przywóz L	Wywóz L	Wywóz wtórny L
1913	768.734.739	525.253.595	109.566.731
1920	1.932.648.881	1.334.469.269	222.753.331
1921	1.086.687.213	703.196.282	107.952.072

Nadwyżka przywozu nad wywozem w r. 1921 wynosiła Ł. 276.438.859, w roku 1920 — Ł. 375.426.281 i w roku 1913 — Ł. 133.914.413.

Handel zagraniczny według czterech głównych grup towarowych, w cyfrach absolutnych i procentowych, przedstawia następująca tabela:

Przywóz						
	1913 w milionach	1920 funtów	1921 sterl.	1913 %	1920 %	1921 %
Żywność	259.1	675.8	567.2	38.4	39.6	52.2
Surowce	269.9	710.4	271.2	35.1	36.8	25.0
Wyroby gotowe	201.0	453.4	245.0	26.1	23.5	22.5
Różne	2.7	3.0	3.3	0.4	0.1	0.3
Ogółem	768.7	1932.6	1086.7	100.0	100.0	100.0
Wywóz						
Żywność	33.9	50.9	37.5	6.5	3.8	5.3
Surowce	66.2	145.5	63.6	12.6	10.9	9.1
Wyroby gotowe	413.8	1119.7	588.7	78.8	83.9	83.7
Wyroby różne	11.4	18.4	13.4	2.1	1.4	1.9
Ogółem	525.3	1334.5	703.2	100.0	100.0	100.0
Wywóz wtórny						
Żywność	16.3	46.1	30.2	14.9	20.7	28.2
Surowce	63.7	122.9	50.1	58.1	55.2	46.8
Wyroby gotowe	29.5	53.6	26.6	26.9	24.0	24.9
Wyroby różne	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
Ogółem	109.6	222.8	107.1	100.0	100.0	100.0

2. W przeliczeniach według ceny z r. 1913.

a) Cyfry absolutne

	Przywóz £	Wywóz £	Wywóz wtórny £
1913	768.735.000	109.567	525.254.000
1920	679.274.000	98.909	372.476.000
1921	570.912.000	85.612	261.647.000

b) cyfry procentowe w stosunku do r. 1913.

	1921	1920
Przywóz	74.3	88.4
Wywóz	49.8	70.9
Wywóz wtórny	78.1	90.3

Powyższa tabela wykazuje, że przywóz roku ubiegłego stanowi tylko 74.3 proc. przywozu z r. 1913 i że uległ on zmniejszeniu o 14 proc. w porównaniu do r. 1920. Wywóz zaś roku ubiegłego stanowi tylko 49.8 proc. wywozu z r. 1913, t. j. mniej niż połowę, i zmniejszył się o 21 proc. w porównaniu do roku 1920, t. j. więcej niż o jedno piąta. Najlepiej rzecz się ma z wywozem wtórnym, ale i ten w r. 1921 stanowi trochę mniej niż trzy czwarte wywozu z r. 1913 i zmniejszył się o 12 proc. w porównaniu do roku 1920.

Żegluga. Znaczna część floty handlowej wielkobrytańskiej próżnowała w roku ubiegłym z powodu przesilenia handlowego. Tabela poniższa wykazuje pojemność statków, które wpłynęły i opuściły porty Królestwa Zjednoczonego w r. 1921 w porównaniu do lat 1913 i 1920 — w tysiącach tonn.

Rok	Wpłynęło do portu			Opuściło port		
	Brytyjskich	Cudzoziemskich	Ogółem	Brytyjskich	Cudzoziemskich	Ogółem
1913	32.292	16.772	49.064	40.101	27.719	67.820
1920	25.507	10.986	36.493	23.533	13.193	36.726
1921	25.118	11.994	37.112	24.280	12.115	36.395

Statki te przywiozły i wywiozły następujące ilości towarów w tysiącach tonn:

	Przywóz	Wywóz	Wywóz wtórny
1913	56.020	91.800	1.820
1920	45.540	39.510	1.660
1921	39.300	33.000	1.440

Izby Rozrachunkowe. Suma rozrachunków w roku 1921 uległa poważnemu zmniejszeniu, jak to widać z następującej tabeli:

		1920	1921
		£	£
Rozrachunki	Banków „City“	32.852.933.000	30.268.214.000
„	pozostałych banków Londynu	2.093.750.000	1.660.166.000
„	banków prowincjonalnych	4.072.220.000	3.002.170.000
Ogółem		39.018.903.000	34.930.550.000

Rozrachunki banków „City“ dowodzą o zmniejszeniu się wielkich transakcyj finansowych; pozostałych banków londyńskich — o zmniejszeniu się detalicznych transakcyj Wielkiego Londynu, a banków prowincjonalnych — o zmniejszeniu się transakcyj handlowych na prowincji.

Ogólnemu osłabieniu życia gospodarczego towarzyszyło w roku ubiegłym istnienie kolosalnej armii bezrobotnych, których liczba dochodziła prawie do dwóch milionów. O stanie pracy mówię dalej szczegółowo, tutaj atoli zaznaczyć muszę, że istnienie tak wielkiej armii bezrobotnych stanowi prawdziwą kulę u nogi społeczeństwa angielskiego, że póki nie zostanie złagodzone bezrobocie, o powrocie do normalnych stosunków, tak ekonomicznych, jako też socjalnych, mowy być nie może. Dziś koszt utrzymania tej armii przymusowo próżnującej kosztuje naród angielski około 60 milionów funtów rocznie. Jest to wydatek nieproduktywny, obciążający budżet narodowy w przykry sposób, demoralizujący szerokie masy ludowe, których niezadowolenie odbija się na całej polityce rządu angielskiego,

Z ekonomicznego punktu widzenia zastój gospodarczy w Wielkiej Brytanii w roku ubiegłym był dalszą konsekwencją

niewspółmierności podaży i popytu produkcji i spożycia na całym świecie, wywołanej wojną. Kraje, wycieńczone wojną, skazane były na ograniczenie spożycia. Wiedzieli o tem ekonomiści, świat atoli kupiecki wierzyć temu nie chciał. Wysokie ceny, stworzone sztucznie, wyśrubowane spekulacją, inflacją pieniądza i kredytu, wysokie zyski, zawrotnym pędem pchały lekkomyślnych spekulantów na prostej drodze do ruiny. Zaczęło się gromadzenie towarów i surowców, jak gdyby ich wysoka wartość rynkowa była niezależna od konsumenta. Aż przyszedł krach, wywołany konkurencją tanich towarów kontynentalnych, oraz prawdziwym bójkotem konsumenta, który jeszcze raz stwierdził, że towar sam przez się nie ma żadnej wartości, lecz że wartość jego określa się wolą konsumenta. Zaraz w początku roku ubiegłego podaż angielska ucierpiała mocno od konkurencji krajów kontynentalnych, przeważnie Niemiec, Belgji i Francji. Okazało się, że wyroby angielskie nie wytrzymują konkurencji z cenami wyrobów kontynentalnych. Atoli i spadek cen nie na wiele się przydał, bo wycieńczone kraje kontynentalne nie mogły nabywać wyrobów angielskich nawet po niższej cenie. Dopiero pod koniec roku sytuacja nieco się poprawiła i to raczej w stosunku do przyszłości. Przewidywania sfer kupieckich oparte są na tem, że zapasy faktyczne towarów wyczerpują się i że sytuacja polityczna ostatnio znacznie się poprawiła.

Pomijając kwestje polityczne, wykraczające poza ramy tej pracy, wydaje mi się, że opieranie nadziei lepszej przyszłości na wyczerpywaniu się zapasów, nie jest słuszne. Potrzeby gospodarcze są natury elastycznej, a system, który te potrzeby zaspakaja, posiada pewną organizację, od sprawności której zależy powodzenie tego systemu. Rozchodzi się więc o to, czy system angielski, który w ostatnich czasach wykazał tyle braków, — będzie w stanie wytrzymać konkurencję. Otóż pod tym względem rok ubiegły był rokiem nauki. Na północy, gdzie skupiła się przemysłowa Anglja, praca twórcza idzie szybkim tempem, a punktem grawitacyjnym tej pracy są „koszta produkcji”, zastosowane do potrzeb i kieszeni konsumenta. Te koszty produkcji w znacznym stopniu zależne są od polityki gospodarczej rządu, t. j. od istnienia wolnego handlu. Na tem polu rząd angielski uczynił w roku ubiegłym wyłom, wprowadzając cła ochronne na cały szereg produktów, wielka ilość których nie jest nawet produkowana w kraju. Na szczęście produkty te stanowią minimalny odsetek budżetu robotnika, tak że zachowanie wolnego handlu na główne produkty spożywcze klasy roboczej daje pewne gwarancje, że koszty produkcji dadzą się sprowadzić i utrzymać na poziomie ekonomicznym. Sama jednak organizacja pracy ustępuje w wielu punktach istniejącej organizacji w innych krajach.

Ze względu na wszystko powiedziane wyżej, zasługującym na podkreślenie faktem jest, że mimo to żaden bank, żadna wielka firma nie została zachwiana. Dziś nawet pozycja ich jest znacznie lepsza wskutek podniesienia się kursu papierów państwowych, tak zw. „gilt-edged”, w których część majątku tych firm jest ulokowana.

Waluty zagraniczne. Że nie bacząc na kryzys ekonomiczny, stan gospodarczy i polityczny W. Brytanji nie grozi żadną katastrofą w najbliższej przyszłości, dowodzi znaczne poprawienie się kursu funta w stosunku do dolara (tj. do złota), i to nie bacząc na dość znaczną aprecjację tego ostatniego wskutek deflacji pieniądza w Stanach Zjednoczonych.

I tak waluta Królestwa Zjednoczonego na początku roku ubiegłego odpowiadała 72.7% swej wartości nominalnej w zlocie, w końcu roku zaś — 86.5%.

Poniższa tabela podaje kurs walut zagranicznych w Londynie na początku i na końcu roku ubiegłego, jej najwyższy i najniższy kurs w ciągu roku 1921.

	Parytet przedwojenny	30 grudnia 1920	30 grudnia 1921	Najwyższy kurs	Najniższy kurs
Stany Zjednoczone	4 87	3 54	4 20	4 23	3 53
Kanada	4 87	4 09	4 44	4 56	3 98
Francja	25 20	59 74	52 37	61 75	45 35
Belgia	25 20	56 89	54 95	61 75	45 40
Włochy	25 20	101	97	109 —	70
Holandja	12 08	11 27	11 40	11 85	11 06
Hiszpanja	25 20	26 46	28 12	32 50	26 50
Szwajcaria	25 20	23 17	21 49	24 30	20 08
Szwecja	18 13	17 70	16 68	17 80	16 35
Norwegia	18 13	35 15	26 32	31 76	19 00
Dania	18 13	23 17	20 94	24 03	18 50
Niemcy	20 41	258	778	12 75	203
Portugalia	53 ¹ / ₃ d.	6 ³ / ₄ d.	4 ³ / ₈ d.	8 ³ / ₄ d.	4 ¹ / ₄ d.
Grecja	25 20	48	99	104	48
Rumunja	25 20	—	—	895	215
Finlandja	25 20	116	221	325	105
Austria	24 02	1 500	11 000	15 000	1 200
Czecho-Słowacja	24 02	307	290	425	255
Polska	20 41	2 250	12 000	26 000	2 200
Serbja	24 02	127	272	375	120
Bułgaria	—	277	590	825	260
Węgry	—	—	2 550	4 500	750
Indje (Rupee)	1 s. 4 d	1 s. 5 ³ / ₄ d.	1 s. 4 d.	1 s. 6 ³ / ₈ d	1 s. 2 ⁷ / ₈ d.
Japonja (Yen)	2 s. ⁹ / ₁₆ d.	2 s. 8 ¹ / ₈ d.	2 s. 3 ⁵ / ₁₆ d.	2 s. 8 ³ / ₄ d.	2 s. 3 ³ / ₁₆ d.

Streik węglowy. Wywołany on został bezpośrednio zniesieniem kontroli rządowej tego przemysłu w dniu 1 kwietnia r. 1921. Zniesienie kontroli zostało przyspieszone o 5 miesięcy (pierwotnym zamiarem rządu było znieść kontrolę przemysłu wę-

głowego dopiero w dniu 31 sierpnia), a to dlatego, że wkładała ona na rząd wielkie zobowiązania fiskalne, których, wobec złego stanu finansów państwowych, rząd chciał się pozbyć jak najprędzej.

Wraz z ustaniem kontroli rządowej, produkcja węglowa wróciła do warunków przedwojennych, a tern samem związki górników zmuszone są układać się bezpośrednio ze związkiem właścicieli kopalń co do warunków płacy i pracy. Warunki te były różne w różnych okręgach węglowych, w zależności od produktywności danej kopalni, t. j. od zysków, jakie dawało się osiągnąć przy panujących cenach rynkowych. Nie ulegało żadnej wątpliwości dla stron obu, że przy panujących wówczas koniunkturach handlowych — warunki płacy, na jakich właściciele kopalń zdecydowani byli prowadzić produkcję węgla, były o wiele niższe od plac ustalonych przez rząd w czasie kontroli rządowej przemysłu węglowego. I rzeczywiście, skala płac, proponowana przez właścicieli kopalń, mająca obowiązywać z dniem 1 kwietnia 1921 r., przewidywała ogólne obniżenie płac, sięgające 50 proc. dla niektórych kategorii robotników. Na to górnicy zgodzić się nie chcieli. Uznając w pełni, że w obecnych ciężkich czasach przemysł węglowy nie może opłacać tak wysokich płac roboczych, żądali oni, aby rząd podtrzymywał tę „podstawową” gałąź przemysłu i ponosił część kosztów produkcji, to jest innemi słowy, aby przez czas pewien płacił subsydjum temu przemysłowi w formie dodatku do płac roboczych, ustalonych przez obydwie związki: górników i właścicieli kopalń. Na to ani rząd, ani właściciele kopalń zgodzić się nie chcieli. Rząd, ze względów fiskalnych, właściciele kopalń zaś dlatego, że podobne załatwienie sprawy powstrzymałoby powrót do normalnych warunków produkcji węglowej. Wówczas górnicy zażądali, aby warunki pracy i płacy normowane były nie małemi okręgami (dystryktami), ale państwowo, dla wszystkich kopalń odrazu. W ten sposób dałaby się utrwalić zasada, że „za równą pracę otrzymuje się równą płacę”. Atoli właściciele kopalń na to zgodzić się nie chcieli, obstając przy żądaniu normowania płac i pracy w każdym dystrykcie węglowym osobno, w zależności od produktywności danych kopalń. Wówczas wybuchł strejk, który trwał trzy miesiące i pociągnął za sobą zawieszenie pracy we wszystkich gałęziach przemysłu, zbudowanych na węglu jako na sile motorowej. W pewnej chwili zatargu groził W. Brytanji strejk kolejarzy i robotników transportowych, należących z górnikami do „Związku Potrójnego” (Triple Alliance), którzy chcieli t. zw. „sympatycznym” strejkiem zmanifestować solidarność pracy i podtrzymać żądania górników. Atoli wskutek niejednomyślności w szeregach tych dwóch związków do wystąpienia nie doszło.

Żądania górników można zredukować do dwóch zasadniczych punktów:

1) ogólno-państwowego normowania warunków pracy i płacy, a nie podług dystryktów;.

2) Utworzenie specjalnego funduszu (puli—pool), przy pomocy którego zostałyby wyrównane płace i zyski tych kopalń, które, będąc mało produktywne, nie są w stanie płacić wysokich płac, ani dawać odpowiednich zysków. „Pula” ta powstawałaby w ten sposób, że z każdej tonny добыtego węgla pewna suma, powiedzmy 1 szyling, byłaby przelewana do kasy. Ponieważ w kosztach produkcji węgla 70 do 80 % wartości stanowią zarobki, więc robotnicy przyczyniliby się w trzech czwartych do tworzenia „puli”, kapitał zaś tylko w jednej czwartej.

Atoli ani rząd, ani przedsiębiorcy nie chcieli się na to zgodzić. Rząd dlatego, że, jak twierdził Lloyd George, to równałoby się nacjonalizacji kopalń (co oczywiście jest naiwnem twierdzeniem, świadczącym o niezrozumieniu faktycznej strony nacjonalizacji, ze strony tego męża stanu), zaś przedsiębiorcy dlatego, że są oni absolutnie przeciwni temu, aby bogate i produktywne kopalnie miały finansować biedne. I nikt im nie może odmówić słuszności z ich punktu widzenia na produkcję w dzisiejszym systemie gospodarczym

Punkt widzenie przedsiębiorców zwyciężył i umowa, jaką górnicy podpisali z właścicielami kopalń, obydwie te punkty odrzuciła. Przyjęto zasadę regulacji warunków eksploatacji kopalń dzielnicową. Warunki te określają specjalne urzędy dzielnicowe, w których kapitał i praca reprezentowane są narówni; prezesem urzędu jest osoba neutralna. W tym celu kopalnie zostały podzielone na 13 dystryktów. Zarobki określane są w formie procentowej w stosunku do zarobku normalnego („standard wage”), składającego się z zarobków zasadniczych („basic wages”), istniejących 31 marca r. 1921, więcej dodatek procentowy, płacony w lipcu r. 1914, lub też późniejsze dodatki procentowe, przyczem minimalna płaca zawiera 20 proc. dodatku. Wysokość procentu, w stosunku do tej płacy normalnej, określają urzędy dzielnicowe w zależności od wydajności danej dzielnicy. Przyczem normalne zyski stanowią mają 17 proc. normalnych zarobków. Koszta produkcji określa nie urząd dzielnicowy, ale urząd państwowy.

Drugi ważny punkt umowy dotyczy udziału w zyskach. Jest to największy eksperyment, dotychczas praktykowany z zasadą udziału pracy w zyskach przedsiębiorstwa. W myśl umowy zysk kopalń, otrzymany po zapłaceniu normalnej pracy, normalnych zysków, oraz kosztów produkcji, dzielony będzie między pracą a kapitałem w stosunku 83% do 17%.

Umowa węglowa trwać ma do września r. 1922 i może być unieważniona lub zmieniona dopiero po upływie tego terminu i to po 3 miesięcznem wypowiedzeniu.

Prócz strejku węglowego miały miejsce w W. Brytanji w roku ubiegłym strejki i zatargi pracy z kapitałem w przemyśle bawełnianym, wełnianym, metalowym, transportowym, budowy wagonów kolejowych, w gazowniach etc. etc.

Warunki pracy w r. 1921. Położenie klasy roboczej w ciągu r. 1921 było bardzo ciężkie. Mimo że przesilenie gospodarcze w W. Brytanji zaczęło się w końcu r. 1919, stan zatrudnienia robotników, należących do związków zawodowych, był wcale niezły w r. 1920 aż do września, a nawet w kwietniu się poprawił (z 3% bezrobotnych w styczniu do 1% w kwietniu), atoli od września r. 1920 nagle krzywa bezrobocia zaczyna się wznosić wstępnie (za wyjątkiem chyba listopada r. 1920) aż do czerwca r. 1921, kiedy bezrobocie wśród robotników, należących do związków zawodowych, dochodzi 23%. Odtąd stan bezrobocia się poprawia aż do września r. 1921 (15% bezrobotnych), odkąd znów się pogarsza, ale w mniejszym tempie niż to miało miejsce w roku 1920. 1 stycznia bezrobocie w związkach zawodowych wynosiło 6%, zaś 31/12 — 16/2%.

Tabela poniższa podaje stan bezrobocia w całym państwie w ciągu 1921 r.:

Data (koniec miesiąca)	Bezrobotni asekurowani od bezrobocia.				Odssetka bezrobotnych należących do związków zawodowych
	Odssetka bezrobotnych, którzy złożyli polisy asekuracyjne			Odssetka robot- ników pobierają- cych zapomogę z powodu skróconego dnia pracy.	
	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Ogółem	
1920	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Grudzień	6	6		4	6.0
1921					
Styczeń	8	9	8	5	6.9
Luty	9	10	10	6	8.5
Marzec	11	12	11	7	10.0
Kwiecień*)	17	15	16	10	17.6
Maj*)	19	17	18	11	22.2
Czerwiec*)	20	16	19	8	23.1
Lipiec	16	11	15	4	16.7
Sierpień	14**)	10**)	13**)	3	16.3
Wrzesień	14**)	9**)	12**)	3	14.8
Październik	17	10	15	2	15.5
Listopad	18	11	16	2	15.9
Grudzień	18	11	16	3	16.5

*) Bez strejkujących górników.

**) Bez tych bezrobotnych, którzy wyczerpali zapomogę.

Z tabeli powyższej wynika, że w końcu marca, t. j. przed strejkami górników, na 12.000.000 robotników asekurowanych od bezrobocia, 11% było bezrobotnych, kiedy jeszcze 31 grudnia 1920 r. było bezrobotnych tylko 6%. Jednocześnie procent robotników, pracujących skróconą ilość godzin w tygodniu, zwiększył się z 4% do 7%, a procent bezrobotnych, należących do Trade Unionów, t. j. wykwalifikowanych robotników, wzrósł nawet do 10%. Od 1 kwietnia, z powodu strejku węglowego, procent bezrobotnych silnie wzrasta, dochodząc aż do 19% dla wszystkich robotników asekurowanych od bezrobocia i 23% dla robotników w Związkach Zawodowych. Strejk węglowy spowodował wielki brak węgla i cały przemysł, zbudowany na węglu jako sile motorowej, zmuszony był stanąć. Taki obrót rzeczy znacznie pogorszył sytuację gospodarczą kraju. W niektórych gałęziach przemysłu, jak — żelazny, stalowy, cynowy, wyrobów z gliny, praca ustała całkowicie..

Z zakończeniem strejku, w początku lipca, sytuacja się poprawiła i liczba bezrobotnych zmalała, nie wróciła atoli do stanu przedstrejkowego. W końcu roku t. j. 30 grudnia procent bezrobotnych wynosił 16%, 3% robotników pracowało skróconą liczbę godzin pracy, a 16.5% robotników związkowców było bez zajęcia.

Dnia 30 grudnia 1921 r. liczba robotników bezrobotnych wynosiła 1.886.000, t. j. 16.2% ogółu robotników asekurowanych od bezrobocia, w tej liczbie było 1.451.000 mężczyzn (18.2%), 334.000 kobiet (11.3%). (31 grudnia 1920 r. odpowiednie liczby były: 757.000 ogółem bezrobotnych, w tern 508.000 mężczyzn, 188.000 kobiet.) Prócz tego 30 grudnia 1921 r. było: 178.000 mężczyzn i 137.000 kobiet, pracujących skróconą liczbę godzin pracy.

Zatargi kapitału z pracą w r. 1921. Ogólna liczba zatargów z robotnikami wynosiła w 1921 roku 800. Zatargi te dotyczyły bezpośrednio 1.773.000 robotników i 21.000 pośrednio, prócz tego 30.000 robotników strejkowało z powodu zatargów, wynikłych jeszcze w roku 1920, tak że ogółem liczba strejkujących dosięgła 1.824.000. Liczba dni roboczych straconych z powodu strejków, wyniosła 86.000.000, w tern 70.000.000 dni roboczych, straconych z powodu strejku węglowego, trwającego 3 miesiące, i w którym brało udział 1.100.000 robotników. W 1920 roku liczba zatargów wynosiła 1.715; strejkujących — 2.024.000, i 27.000.000 dni roboczych straconych. Oczywiście podane tu liczby dni roboczych straconych stosują się wyłącznie do strejków i nie obejmują strat, spowodowanych strejkami pośrednio w innych gałęziach przemysłu.

Prawie połowa strejków została wywołana chęcią zmniejszenia zarobków, pozostała część była rezultatem protestu zorganizowanego

wartych robotników przeciwko zatrudnianiu osób niewykwalifikowanych.

Tabela poniższa podaje liczbę strejków i strajkujących według poszczególnych gałęzi przemysłu w r. 1921.

Gałąź przemysłu	Liczba strejków	Liczba strajkujących	Liczba dni roboczych straconych
Budownictwo	134	26.000	537.000
Kopalnie węgla	115	1.230.000	72.638.000
Inne kopalnie	24	5.000	256.000
Przem. stalowy i budowa okrętów	60	77.000	4.164.000
Inne metale	61	12.000	289.000
Przemysł włóknisty	30	380.000	6.942.000
Konfekcja	35	5.000	82.000
Komunikacja	56	32.000	350.000
Rolnictwo i rybołówstwo	19	7.000	185.000
Drukarnie, piśmiennictwo etc.	9	3.500	6.000
Roboty drzewne i meblarstwo	43	6.500	139.000
Przemysł chemiczny, cegielnie, szklarnie, wyroby z gliny, etc.	20	5.500	120.000
Przemysł spożywczy	27	2.500	28.000
Obsługa sklepowa, urzędnicy agencji, etc.	25	10.500	48.000
Inne przemysły	58	13.000	102.000
Urzędnicy rządowi i municypalni	45	8.500	69.000
Ogółem	800	1.824.000	86.054.000

Zmiany zarobków w r. 1921. W początku roku ubiegłego zanotować możemy wzrost zarobków o £. 700.000 tygodniowo, atoli później nastąpiła redukcja płac, sięgająca £. 6.700.000 tygodniowo, tak że ostateczna redukcja dla całego roku wynosi £. 6.000.000 tygodniowo. Tak wzrost zarobków (£. 700.000 tygodniowo), jak też redukcja (£. 3.000.000 tygodniowo) zostały przeprowadzone na mocy skali ruchomej płac, opartej bądź na obrotach przedsiębiorstw, lub ceny sprzedaży towaru, zaś redukcja £. 2.700.000 tygodniowo została przeprowadzona na mocy wzajemnych układów pracy i kapitału, w tem £. 1.000.000 tygodniowo na skutek strejku i £. 1.700.000 bez strejku. Redukcja £. 750.000 została przeprowadzona na mocy skali ruchomej płac, opartej na indeksie cen, a reszta, t. j. £. 250.000 na mocy arbitrażu. Liczba ogółu osób, dotkniętych zmianą zarobku, dochodzi 25.000.000, w tem 1.800.000 osób było dotkniętych redukcją płac po strejku.

Poniższa tabela wykazuje zmianę zarobków według poszczególnych gałęzi pracy.

Gałąź przemysłu	Liczba robotników których zarobki uległy zmianie 1921	Redukcja zarobków tygodniowych 1921 £
Budownictwo	450.000	304.000
Kopalnictwo	1.290.000	2.588.000

Gałąź przemysłu	Liczba robotników w których zarobki uległy zmianie	Reakcja zarobków tygodniowych
Przemysł żelazny i stalowy	240.000	475.000
Konstrukcja, budowa okrętów i przemysł metalowy	1.730.000	1.054.000
Przemysł włóknisty	1.010.000	651.000
Konfekcja	230.000	48.000
Komunikacja	910.000	388.000
Papiernictwo, drukarnie	200.000	54.000
Przemysł chemiczny, szklarnie, cegielnie, wyroby z gliny	280.000	139.000
Inne przemysły	420.000	171.000
Urzędnicy	34.000	134.000
	7.100.000	6.006.000

Zmiany w godzinach pracy. Zmiany, wprowadzone do godzin pracy w r. 1921, dotknęły tylko 44.000 robotników, w tern praca 13.000 robotników została zredukowana o 34.000 godzin tygodniowo, zaś praca pozostałych 31.000 robotników została przedłużona o 46.000 godzin tygodniowo. (W 1920 r. praca 560.000 robotników została zredukowana o 2.085.000 godzin tygodniowo, a w 1919 praca 6.461.000 robotników została zredukowana o 41.755.000 godzin tygodniowo.)

Do ważnych reform natury gospodarczej, jakie zostały wprowadzone w roku ubiegłym w W. Brytanji, wspomnieć należy:

1. zniesienie kontroli państwowej nad kolejami;
2. uchwalenie „Key Industries Act”;
3. uchwalenie „kredytów wywozowych”.

1. Zniesienie kontroli państwowej nad kolejami. Aż do 31 sierpnia r. u. koleje wielkobrytańskie były pod kontrolą rządu, który gwarantował kompanjom kolejowym pewien dochód w proporcji dowojennej. Niestety stan kolejnictwa wielkobrytańskiego był taki, że zamiast dochodu dawał deficyt, który rząd również musiał pokrywać z funduszy państwowych. Stan ten był wynikiem wojny, zwiększenia się kosztów produkcji, zastoju ekonomicznego, i wysokiej taryfy kolejowej. I tak, taryfa kolejowa, która do wojny była już dość wysoka, została podczas wojny podniesiona: osobowa naprzód o 50%, a potem jeszcze o 25%; towarowa o 112%.

Kolejnictwo wielkobrytańskie ma wiele braków, które jednak dadzą się łatwo usunąć przy odpowiedniej organizacji, a raczej reorganizacji. Istnieje zbyt wiele kompanij prywatnych obsługujących te same miejscowości, konkurujących ze sobą, to prawda, ale jednocześnie podnoszących ogromnie kosztą produkcji. Cały szereg bezcelowych linii i dworców, dyktowanych konkurencją, a nie potrzebą, zupełnie nieczynnych, mała produktywność wagonów na pewnych liniach, wielce podnoszą koszt utrzymania kolei wielkobry-

fańskich. Te braki dadzą się usunąć przez centralizację, to też rząd, podpisując umowę z kompaniami kolejowymi, dotyczącą zniesienia kontroli rządowej, wprowadził do niej warunek takiej centralizacji, mianowicie, rząd zgromadził istniejące 140 kompanii w 6 grup: 1) południową, 2) zachodnią, 3) południowo-zachodnią, 4) wschodnią, 5) Londyn, 6) Szkocką.

Jednocześnie rząd zobowiązał się zapłacić kompaniom £. 60 milionów w dwóch ratach rocznych po £. 30 milionów każda, tytułem odszkodowania za zniszczenie materiału podczas wojny.

Równolegle związek właścicieli kolei porozumiał się ze związkiem kolejarzy co do warunków płacy i pracy.

Administrację każdej grupy kolejowej sprawuje Zarząd Centralny, złożony z 21 członków, z których 6 reprezentuje pracę, a mianowicie 2 urzędników i 4 robotników. Wszystkie sprawy sporne, dotyczące płac i warunków pracy, odsyłane są do rozpatrzenia „Centralnemu Urzędowi Zarobkowemu (Central Wages Board)”, złożonemu w połowie z członków zarządu i w połowie z robotników. Od wyroku tego urzędu przysługuje apelacja do „Państwowego Urzędu Zarobkowego” (National Wages Board).

Należy się spodziewać, że reformy te przyczynią się do podniesienia produktywności kolei wielkobrytańskich.

2. „Key Industries Act”. Od r. 1916, t. j. od sławnej konferencji paryskiej Państw Sprzymierzonych w sprawie handlu międzynarodowego po zawarciu pokoju, rząd angielski, w którym dominują czynniki unjonistyczne i imperialistyczne, czynił wielkie wysiłki w celu wkroczenia na drogę protekcjonizmu. Wysiłki te atoli rozбивały się wciąż o opór elementów manczesterskich, liczniejszych i silniejszych niż się to rządowi wydawało. Atoli pod płaszczykiem ochrony gałęzi produkcji, wyrabiających artykuły „podstawowe” dla bezpieczeństwa państwa, oraz dla normalnego biegu reszty przemysłu, rządowi udało się nareszcie przeforować w r. u. ustawę o „Obronie produkcji artykułów podstawowych” (Safeguarding of Key Industries Act, 1921). Równocześnie uchwaloną została ustawa przeciwko „dumping” t. j. importowi artykułów z krajów, które dzięki niskiej walucie mogą importować do W. Brytanii towary po cenach niższych od kosztów produkcji podobnych artykułów, wyrabianych w W. Brytanji. Towary, podpadające pod jedną z tych kategorii, opłacają dodatkowe cło w wysokości $33\frac{1}{3}\%$ wartości podanej przy ich imporcie (kontrolowanej przez specjalnych urzędników). Pierwsza ustawa obowiązywać będzie przez 5 lat, zaś rozporządzenia co do „dumping”, wydawane przez „Board of Trade” (Ministerstwo Handlu) na mocy drugiej ustawy, będą obowiązywały przez 3 (lub mniej) lat. „Board of Trade” upoważniony jest do ogłoszenia listy artykułów o charakterze „podstawowym”. Otóż we wrześniu

„Board of Trade” opublikował taką listę, która zawiera 70 stron bitego druku i która podaje wielką liczbę artykułów, których W. Brytania wcale nie fabrykuje. Mamy tu więc do czynienia z objawem jawnego protekcyjizmu.

W dniu 29 września r. u. „Board of Trade” opublikował rozporządzenie, dotyczące regulaminu komisji, która według ustawy przeciwko „dumping” ma rozpatrywać skargi kupców dotyczące „dumping” wyrobów angielskich przez importerów zagranicznych (lub krajowych). Komitet ten składa raport „Board of Trade”, a ten wyrokuje, czy dany artykuł ma być wciągnięty na listę towarów opłacających 33 $\frac{1}{3}$ % cła dodatkowego, czy też nie.

3. Kredyty wywozowe. Bilans handlowy W. Brytanji za rok 1919 wykazuje, że 55% wywozu towarów tego kraju zostało importowanych do krajów europejskich. Jednocześnie okazało się, że wskutek wielu czynników W. Brytania straciła w większym lub mniejszym stopniu swych dawnych klientów zaoceanowych. Stało się rzeczą oczywistą, że utrzymanie klientów europejskich, których warunki monetarne stawały się coraz gorsze, jest kwestją pierwszorzędną wagi dla normalnego życia gospodarczego Wielkiej Brytanji. Odtąd kwestja poprawienia bytu ekonomicznego krajów „zbiedniałych” stała się pobożnem życzeniem sfer miarodajnych angielskich, zaś umożliwienie tym krajom nabycie wszelkiego rodzaju „demobilu” i tandety, nagromadzonej przez spekulantów podczas rosnących cen, a później nie dających się zbyć wobec cen spadających, stało się nieomal koniecznością uzdrowienia stosunków gospodarczych, to też w tych warunkach wzięły początek różne projekty kredytowania eksportu do owych krajów „zbiedniałych” i Projektów tych namnożyło się dużo. Najbardziej znany jest schemat „Ter Meulen”, uchwalony przez konferencję brukselską i przyjęty przez Izbę Handlową Międzynarodową, ale dziś, mimo najlepszych chęci jego promotorów, będący w stadjuni likwidacji. Wielka Brytania miała swój własny schemat kredytu wywozowego, określony ustawą wrześniową r. 1920, t. j. w chwili, kiedy panujący od kilku miesięcy kryzys handlowy dawał się już dobrze we znaki. Atoli owoce tego projektu były znikome w ciągu roku, wskutek znacznych braków w projekcie. Tymczasem próby z projektem „Ter Meulen” się nie powiodły. Wtedy rząd pod przymusem bezrobocia zdecydował się do radykalnej zmiany projektu, tak radykalnej, że transakcje, zawierane na mocy tego nowego schematu, mają dla rządu znaczenie spekulacji, do tego stopnia są one hazardowne. Ten poprawiony schemat został uchwalony w październiku r. z. po słynnej mowie Lloyd George'a w dniu 19 października.

Schemat ten przewiduje obecnie dwie formy kredytu wywozowego:

a) kredyt eksportowy, wprowadzony ustawą wrześniową r. 1920 i uzupełniony ustawą z r. 1921 (Credits and Insurance Acts), oraz

b) kredyt handlowy, t. zw. „Trade Facilities Act”. 1921.

(1) Co się tyczy kredytu wywozowego, to ogólny schemat tej ustawy jest powszechnie znany. Suma, jaką rząd ma do rozporządzenia w celu ułatwienia wywozu, a która została uchwalona przez Izbę Gmin, wynosi £. 26.000.000. Początkowo, t. j. od września 1920 r. do lipca r. b., rząd udzielał tylko awansów eksporterom, później wprowadził gwarancję weksli, wystawionych za towar eksportowany. Gwarancja ta z czasem wzrosła do 85% wartości towaru. Początkowo atoli importer musiał dawać ze swej strony całkowite pokrycie w formie gwarancji, później zaś rząd angielski zgodził się na częściowe pokrycie importera (a nawet na eksport bez pokrycia), o ile eksporter godził się na ponoszenie ewentualnych strat w wysokości połowy gwarantowanej sumy, t. j. $42\frac{1}{2}\%$. Tak, że gwarancja rządowa w tym wypadku nie przekraczała $42\frac{1}{2}\%$. Warunki te, tak już udoskonalone, okazały się zbyt ciężkimi i dla importera, który w rzadkich tylko wypadkach mógł się wykazać odpowiednim pokryciem, i dla eksportera, który w obecnych warunkach walutowych niechętnie chciał ponosić ryzyko $57\frac{1}{2}\%$ wartości towaru.

Rząd obecnie rozszerzył ramy ustawy, dotyczącej kredytów wywozowych, oraz udoskonił nieco sam mechanizm tego schematu. I tak kredyt może być udzielony teraz wszystkim krajom, a nie tylko tym, które figurują na liście.

Następnie, termin likwidacji rachunków został przedłużony do września 1927 r. Kiedy dawniej każda poszczególna transakcja musiała uzyskać sankcję „Export Credits Departament”, obecnie każdy eksporter otrzymuje, przy udziale banku, od „Export Credits Departament” pewien globalny kredyt według każdego poszczególnego kraju, a eksporter już udziela kredytu dowolnie, do wysokości przyznanej mu sumy.

Gwarancja rządowa wynosi 100% wartości towaru, ale ryzyko rządu we . w razie braku pokrycia ze strony importera wynosi tylko $42\frac{1}{2}\%$, t. j. rząd ma rekurs przeciwko eksporterowi na $57\frac{1}{2}\%$. Termin kredytu jest roczny. Rząd pobiera komisyję, która służyć będzie na pokrycie ewentualnych strat.

(2) Kredyt Handlowy (Trade Facilities Act). Według nowego prawa, skarż jest upoważniony gwarantować, na warunkach przez się ustalonych, pożyczki udzielane w kraju lub zagranicą, a które zmierzają do podniesienia pracy w Królestwie Zjednoczonym. Gwarancja rządowa obejmuje kapitał oraz procent od niego, lub tylko jedno z nich. Suma maksymalna udzielonej

gwarancji nie może przekroczyć £. 25.000.000. Gwarancja udzielona być może i tylko w ciągu 12 miesięcy od wejścia w życie; ustawy.

Aby otrzymać kredyt, każdy ubiegający się musi zadowolnić Komitet pod dwoma względami: —

1. Że schemat dany nie może być sfinansowany bez pomocy państwowej.
2. Że zmierza on do zmniejszenia bezrobocia w Królestwie Zjednoczonym.

Pierwszeństwo damy będzie tym podaniom:

- a) które gwarantują natychmiastowy eksport;
- b.) na podstawie których papiery wartościowe mogą być wypuszczone;
- c.) które są najmniej ryzykowne;
- d) wykonanie których będzie prędkie;
- e) podaniom z Imperjum Brytyjskiego, których ceny wytrzymują konkurencję zagraniczną.

„Export Credits Department” ogłosił w „The Board of Trade Journal” No. 1304, regulamin dotyczący udzielania gwarancji rządowej na mocy „Trade Facilities Act. 1021”. Regulamin ten zawiera w dodatku ciekawe przykłady ilustrujące funkcjonowanie całego schematu eksportowego.

Regulamin ten sprowadza się do tego:

1. Gwarancja rządowa jest udzielona w formie zabezpieczenia weksli, wystawionych przez importera cudzoziemskiego za towar wysiany.
2. Towarem tym nie może być amunicja.
3. Zapasy istniejące towarów również są wykluczone.
4. Rosja wogóle, a Indie i Ceylon i Straits Settlements, chwilowo nie są objęte regulaminem.
5. Podania o kredyt wypełnione na specjalnych formularzach skierowane być muszą do „Export Credits Department”, 73, Basinghall Street, London, E. C. 2.
6. Podania składa bankier eksportera, dołączając doń własną rekomendację.
7. Departament ustanawia komisję albo dla każdej transakcji z osobna, lub też dla pewnego kraju w całości.

Schemat obejmuje dwa rodzaje-transakcji:

1. Kredyt ogólny: dotyczy kredytu, jaki eksporter może otrzymać dla każdego kraju z osobna. Kredyt ten obliczony jest na 6 miesięcy z prawem prolongaty do 12 miesięcy.
2. Rząd gwarantuje 100% sumy wekslowej.
3. Gwarancja importera nie jest konieczną.
4. W razie strat rząd ma rekurs na 57½% strat.

Kredyt specjalny.

1. Gwarancja rządowa dochodzi:
 - a. 100% sumy wekslowej jeżeli kredyt jest roczny.
 - b. 85% sumy wekslowej jeżeli kredyt jest dłuższy.
 Departament decyduje w każdym poszczególnym wypadku o wysokości gwarancji.
2. Akceptacja weksli nie jest konieczną dla otrzymania kredytu ale,
 - a. o ile importer nie daje gwarancji, do weksli jego dołączony być musi list jego bankiera orzekający, że weksle będą akceptowane.

- b. o ile importer składa gwarancję, to list bankiera, prócz powyższego, zawierać musi jeszcze obietnicę że gwarancja ta będzie zdeponowaną natychmiast przy wręczeniu dokumentów wywozowych.

Rekurs:

Rząd ma prawo pierwszeństwa do wszystkich sum wpływających za weksle importera.

- I. O ile gwarancja rządowa nie przekracza 85%.
 - a. importer dał dostateczną gwarancję, rząd nie ma żadnego rekursu przeciwko eksporterowi.
 - b. O ile zaś gwarancja importera była niedostateczną, rząd ma prawo do połowy różnicy otrzymanej z sumy gwarantowanej przez rząd i sumy otrzymanej z dodania sumy zapłaconej przez, importera i sumy gwarantowanej przez importera (lub tego, co ona zrealizuje).
 - c. O ile importer nie daje żadnej gwarancji, rząd ma rekurs w wysokości połowy różnicy otrzymanej z sumy gwarantowanej przez rząd i sumy zapłaconej przez importera.

O ile gwarancja rządowa dochodzi 100%, rząd ma rekurs w wysokości 57¹/₂% strat w wypadkach I. b. i T. c.

Termin kredytu jest określony każdorazowo. Gwarancja importera może być złożona:

1. W bonach Ter Meulen.
2. W papierach rządowych, bankowej gwarancji, etc.
3. W znakach pieniężnych.
4. Gwarancji banku angielskiego.
5. Innych zobowiązaniach, przyjętych przez Departament.

Rząd angielski gotów jest ponosić również 70% ryzyka banków eksportujących towary w ramach „Trade Facilities Act.”

Jak dotychczas wynik wysiłków, skierowanych w tym kierunku przez Anglję, jest znikomy. Według raportu E. Geddes'a*) stan awansów, gwarancji i kredytów zgłoszonych aż do 31 grudnia 1921 r., przedstawia się w sposób następujący:

	Uchwalono	Podjęto	Uwagi
	£	£	
Awansów	3.066.780	1.412.210	spłacono £ 45.935
Gwarancji.	1.976.884	258.537	spłacono £ 3.990
Kredytów	1.016.000	7.929	

Prócz tego rząd udzielił bankom gwarancji eksportowych na £. 8.400.

Finanse publiczne. W kwietniu r. ubiegłego kanclerz wniósł do Izby Gmin preliminarz budżetowy, który przewidywał £. 1.216.650.000 dochodu i £. 1.039.728.000 wydatków, czyli że budżet ten zamykał się przewyżką dochodu nad wydatkami, wynoszącą £. 177 milionów. W listopadzie kanclerz wniósł do Izby Gmin uzupełnienie budżetowe, według którego cała nadwyżka zredukowana została niemal do zera, a to wskutek tego, że z jednej strony wpływy z „Excess Profits Duty” zmniejszyły się o £. 89

*) Committee on National Expenditure. Second interim Report, str. 18.

milionów, z drugiej zaś strony wydatki wzrosły o £. 106 milionów i przewidziane oszczędności budżetowe zmniejszyły się o £. 20 milionów, tak że w końcu roku dochody budżetowe przedstawiały sumę £. 1.136.650.000, zaś wydatki £. 1.146.123.000, dając w ten sposób nadwyżkę wydatków, wynoszącą około £. 10 milionów. Jeżeli zważymy, że budżet 1920/1 roku zamykał się przewyżką dochodów nad wydatkami, pozwalającą umorzyć dług narodowy na sumę £. 254 milionów (w tern £. 117 milionów długu zagranicznego), musimy uznać sytuację obecną budżetu angielskiego za mniej korzystną dla państwa.*)

Dług narodowy. W dniu 31 marca 1921 r. dług narodowy wynosił £. 7.574.000.000, t. j. o £. 254 miliony mniej niż w r. 1920. W roku ubiegłym dług narodowy powiększony został o £. 102 miliony, wskutek konwersji £. 164.000.000 papierów państwowych na £. 266.000.000 długu narodowego (Conversion Loan). 31-go marca r. 1922 całkowity dług narodowy wynosił £. 7.654.500.000, w tern £. 1.029.515.500 długu lotnego.

Dług zagraniczny zmniejszył się o £. 71 milionów i dług lotny o £. 246 miliony dzięki wpływom, osiągniętym z 5 $\frac{1}{2}$ % bonów skarbowych.

Stan długów zewnętrznych, zaciągniętych przez Wielką Brytanię w kolonjach i krajach zagranicznych, oraz długi zaciągnięte przez kolonie i kraje zagraniczne w W. Brytanii podaje następująca tabela, tak, jak one się przedstawiały w dniu 31 marca r. 1921 według ostatnich urzędowych danych:

1. **Strona bierna.** Długi zaciągnięte przez W. Brytanię w krajach zagranicznych i kolonjach:

	£.
W Stanach Zjednoczonych	972.704.000
W Kanadzie	53.339.000
W Szwecji	826.000
W Straits Settlements	7.656.000
W Mauritius	538.000
W Krajach sprzymierzonych	126.500.000
Ogółem	1.161.563.000

Długi zewnętrzne zostały zredukowane w ciągu 1921/2 r. o £ 71.379.000, i wynosiły 31 marca 1922 — £ 1.090.184.000.

Strona czynna. Długi zaciągnięte przez kraje zagraniczne i kolonie w W. Brytanii:

*) Podany tu stan budżetu państwowego za rok 1921/2 według zestawienia z końca r. 1921, poprawił się nieco ku końcowi roku skarbowego, tak, że, dzięki zwiększonym wpływom skarbowym, oraz poczynionym oszczędnościom, budżet ten zamykał się dnia 31-go marca r. b. sumą £ 1.124.880.000 dochodów i £ 1.079.187.000 wydatków, dając przewyżkę dochodów nad wydatkami w sumie £ 45.693.000. Suma ta została zużyta na umorzenie długów państwowych.

	£
Australja	90.000.000.
Nowa Zelandja	29.600.000
Kanada	13.800.000
Południowa Afryka	7.500.000
Inne Kolonje	3.100.000
Ogółem Dominja	144.000.000
Rasja	561.400.000
Francja	557.000.000
Włochy	476.800.000
Belgja (a) Dług wojenny	94.400.000
Belgja (b) Dług odbudowy	9.000.000
Serbja	22.100.000
Portugalja, Rumunja, Grecja i inne kraje sprzymierzone	66.200.000
Pomoc okazana różnym krajom	16.700.000
Ogółem kraje zagraniczne	1.803.600.000
Ogółem*)	1.947.600.000

Rynek pieniężny w roku ubiegłym charakteryzowała taniość pieniądza. I tak kiedy w r. 1920 średnia stopa dyskontowa wynosiła dla kredytu długoterminowego (3-miesięczne weksle) £. 6. 7. 11 od stu, zaś krótkoterminowego £. 5. 3. 7 od stu, w roku ubiegłym stopa ta wynosiła £. 5. 4. 3, względnie £. 4. 12. 8 od stu. Cyfry te jednocześnie wykazują, że kiedy w r. 1920 różnica między długoterminowym a krótkoterminowym kredytem dochodziła do £. 1. 4. 4 od stu, różnica ta pod wpływem zmniejszenia się popytu na pieniądze, została zredukowana do £. 0. 11. 7 od stu.

Zmniejszenie się popytu na pieniądze wywołane zostało depresją handlową. Następstwem tego było zmniejszenie ilości pieniędzy obiegowych: znaków skarbowych z £. 367.6 miljon. (29/12 1920) do £. 325.6 miljon. (28/12 1921), banknotów z £. 132.8 miljon. do £. 126.5 miljon.

W miarę tego, jak pieniądz stawał się coraz tańszy, stało się rzeczą oczywistą, że utrzymanie stopy bankowej 7-procentowej nie da się niczem usprawiedliwić. Jednakże Bank Angielski długo nie okazywał chęci zredukowania tej tak wysokiej stopy dyskontowej, czemu sprzyjały pomyślnie warunki skarbowe, wywołane większymi wpływami podatkowymi, jakie zwykle mają miejsce w pierwszym kwartale każdego roku. Później atoli skarb uznał, że utrzymanie tak wysokiej stopy dyskontowej jest zbyt kosztowne dla państwa, skarb bowiem sprzedawał bilety skarbowe o pół proc. niżej od stopy bankowej, i obniżył sam dyskonto biletów skarbowych do 6% (11/3). W dniu 21 kwietnia r. b. rząd angielski porzucił ten zbyt kosztowny system kredytowy i przeszedł do wolnego handlu, ofiarowując co tydzień pewną ilość biletów skarbo-

*) W ciągu 1921/2 r. suma ta wzrosła do £ 2.017.461.000.

wych po najwyższej cenie, dającej się osiągnąć. Zaraz pierwszego tygodnia dyskonto biletów skarbowych spadło do Ł. 5. 19. 3 od sta, a w grudniu do Ł. 3. 5. 3 od sta. W dniu 28 kwietnia Bank Angielski obniżył dyskonto do $6\frac{1}{2}\%$, 23 czerwca do 6%, 21 lipca do $5\frac{1}{2}\%$, a 3 listopada do 5%. (Dnia 13-go kwietnia r. b. do 4%).

Nie bacząc jednak na potaniecie pieniądza w Anglii, i pomimo panującego kryzysu ekonomicznego, sytuacja finansowa poprawiła się w ciągu roku ubiegłego. I tak cena złota spadła z 116sz. (31/12 1920) do 97 sz. 10 p. (28/12 1922) cena srebra też spadła z $40\frac{7}{8}$ p. do $35\frac{1}{8}$ p. Jednocześnie suma biletów skarbowych została zredukowana z Ł. 1.102 miliona do Ł. 1.008 milionów, a awanse „Ways i Means”*) z Ł. 306 do Ł. 186 milionów. Rezerwa złota pozostała bez zmiany, tak w Banku Angielskim (Ł. 128.4 milionów), jak i w Departamencie emisyjnym skarbu (Ł. $28\frac{1}{2}$ miliona).

Depozyty wielkich banków początkowo zmniejszyły się z Ł. 1.804.6 milionów do Ł. 1.715 milionów (w marcu), potem atoli stale wzrastały, za wyjątkiem lipca, i wynosiły w końcu roku Ł. 1.818.6 milionów. Jednocześnie pożyczki i awanse wzrosły z Ł. 845.1 miliona do Ł. 862.6 (w marcu), a potem zmniejszyły się do Ł. 750.8 milionów, w końcu roku.

Giełda pieniężna. Giełda w Anglii jest najczulszym barometrem wszelkich zmian natury polityczno-ekonomicznej, zachodzących na całym świecie. A ponieważ rok ubiegły był bogaty w wypadki polityczne i gospodarcze, więc i giełda znajdowała się w stanie ciągłej oscylacji, że wspomnę tu kwestie: irlandzką, indyjską, egipską, konferencje w Waszyngtonie, umowę handlową z Bolszewją (w marcu), konferencję w Cannes, oraz projekt konferencji w Genui, wreszcie kwestję odszkodowań, grożącą w kwietniu okupacją doliny Ruhry, wahanie walut zagranicznych — na zewnątrz kraju, i zniesienie „Excess Profits Duty”,**) konwersję części długu wojennego, zmienne koniunktury handlowe tegoroczne, bezrobocie — na wewnątrz kraju.

Co się tyczy papierów państwowych, to kurs ich podniósł się niesłychanie w ciągu roku ubiegłego, jak to wskazuje następująca tabela:

Cena papierów państwowych		
	31/12 1920	30/12 1921
„Consols“	$44\frac{2}{4}$	$50\frac{1}{8}$
$3\frac{1}{2}\%$ Pożyczka Wojenna	$83\frac{1}{2}$	$91\frac{1}{8}$
5% Pożyczka Wojenna	83	$92\frac{7}{8}$
4% Poż. Woj. Konwersyjna	68	$76\frac{1}{2}$
4% Pożyczka Zwycięstwa	$72\frac{2}{8}$	$81\frac{5}{8}$

*) Pożyczki zaciągnięte przez rząd w Banku Angielskim i departamentach publicznych.

**) Podatek od nadmiernych zysków.

W kwietniu rząd wypuścił pożyczkę w celu konwersji części długu zagranicznego, w lipcu zaś wypuścił $5\frac{1}{2}\%$ bony skarbowe, które dały Ł. 175 milionów i w dalszym ciągu umożliwiły konwersję długu zagranicznego i lotnego. Kolonie pożyczły Ł. 73 milj. 650 tys., kraje zagraniczne Ł. 5.905.000, rady miejskie — Ł. 20 milionów. Kurs papierów państwowych zagranicznych wahał się w zależności od danej sytuacji politycznej, — rosyjskich podniósł się. Kurs akcji bankowych i towarzystw asekuracyjnych poprawił się, również kolejowych, kurs akcji przemysłowych natomiast spadł w niektórych wypadkach dość znacznie. Akcje naftowe spadły w cenie w pierwszej połowie roku, potem atoli, dzięki podniesieniu się ceny ropy pensylwańskiej, kurs ich znowu się poprawił.

Rolnictwo. Obszar ziemi uprawnej w Anglii i Walji zmniejszył się w roku 1921 o 402.000 akrów, t. j. 3.3% w stosunku do r. 1920, a mianowicie obszar ten wynosił w r. 1921 — 12.020.000 akrów, zaś w roku 1920 tylko 11.618.000 akrów. Natomiast obszar pastwisk i łąk zwiększył się o 34.000 akrów, t. j. o 0.2% w stosunku do r. 1920, a mianowicie obszar ten wynosił w r. 1920 — 14.487.000 akrów, zaś w r. 1921 — 14.521.000 akrów.

Poniższa tabela podaje obszar obsiany różnemi zbożami w roku 1920 i r. 1921 w Anglii i Walji:

	1921 akrów	1920 akrów	Więcej (+) Mniej (—)	%
Pszenica	1.978.000	1.875.000	+ 103.000	5.5
Jęczmień	1.435.000	1.637.000	— 202.000	12.3
Owies	2.145.000	2.272.000	— 127.000	5.6
Zboża mieszane	136.400	147.500	— 11.100	7.5
Zyto	79.400	95.600	— 16.200	16.9
Bób	246.600	257.100	— 10.500	4.1
Groch	142.400	165.100	— 23.300	14.1
Kartofle	557.000			

Stan hodowli zwierząt domowych.

	1921	1920	Więcej (+) Mniej (—)	%
Konj	1.384.400	1.365.700	+ 18.700	1.4
Trzody	5.515.600	5.546.800	— 31.200	0.6
Owiec	13.806.200	13.382.700	+ 423.500	3.2
Wieprzy	2.505.700	1.993.900	+ 511.800	25.7

Na początku roku 1921 sprzedaż chleba była jeszcze kontrolowana przez rząd, który płacił subsydjum młynarzom w celu utrzymania ceny chleba na niskim poziomie. Atoli 31 marca kontrola została zniesiona i rząd tytułem odszkodowania zapłacił mły-

narzom jednorazowo Ł. 1.500.000. W chwili zniesienia kontroli Królewska Komisja Dostawy Pszenicy (Royal Commission Wheat Supply) posiadała kontrolę nad 7.000.000 ćwiartkami pszenicy w kraju. Zapasy te atoli stopniowo zostały zlikwidowane bez żadnej trudności.

Przywóz pszenicy do Królestwa Zjednoczonego w ciągu 1921 r. wynosił 18.655.000 ćwiartek 480 funtowych, zaś w 1920 r. — 25.500.000 ćwiartek (24.700.000 ćwiartek w 1913 r.). Przywóz mąki w 1921 r. wyniósł 6.300.000 worków po 280 funtów zaś 1920 r. — 4.800.000 worków, (4.800.000 worków w 1913 r.).

Zamieniwszy mąkę na jej równoważnik w pszenicy i dodawszy obydwie pozycje razem, otrzymamy przywóz pszenicy w ćwiartkach 480 funtowych:

w 1921 r.	23.850.000
w 1920 r.	29.500.000
w 1913 r.	28.700.000

Zmniejszenie przywozu pszenicy w r. 1921 nie należy przypisać zmniejszeniu się spożycia (co byłoby dopuszczalne ze względu na zły stan gospodarczy kraju i bezrobocie), gdyż fakty dowodzą, że spożycie było normalne, ale temu, że w chwili, zniesienia kontroli handlu zbożem, w portach znajdowały się wielkie zapasy pszenicy i mąki, następnie też i temu że dzięki suchej pogodzie letniej w r. 1921 urodzaj okazał się doskonały, tak pod względem ilości, jak jakości zbóż. Urodzaj pszenicy wynosił w roku zeszłym w Wielkiej Brytanji 9.044.000 ćwiartek, gdy w r. 1920 dał tylko 6.929.000 ćwiartek.*)

Średnia cena pszenicy cudzoziemskiej w Liverpoolu wynosiła w r. 1921 — 64 sz. za 480 funtów, obecnie zaś — 50 sz.

Cena mąki pszennej w początku 1921 wynosiła średnio od 76 sz. do 80 sz. — za 280 funtów, obecnie zaś wynosi od 45 sz. do 42 sz. — za 280 funtów.

Według obliczeń tymczasowych kraje eksportujące zboża mają 83.000.000 ćwiartek do wywozu (Stany Zjednoczone 50 milionów, Argentyna 30 milionów i 3 miliony pozostałe kraje). Średnia przywozu do Europy wynosi 66 milionów ćwiartek, a na obecny rok obliczono przywóz do Europy na 60—65 milionów ćwiartek, bez Rosji, która ma otrzymać 3—5 milionów, kraje nieeuropejskie — 10 milionów, razem od 73 do 80 milionów ćwiartek.

Węgiel. Produkcja węgla w roku ubiegłym wynosiła 164.354.200 tonn (229.532.000 tonn w r. 1920 i 287.430.000 tonn w r.

*) „Ćwiartka" równa się 8 buszłom.

1913). Zmniejszenie produkcji węgla w 1921 r., uwidocznione w następującej tabelce, wywołane zostało głównie strejkami górników, który trwał trzy miesiące, (kwiecień—czerwiec).

Produkcja węgla w tonnach:

w I kwartale 1921 r.	54.296.300
w II „	179.100
w III „	52.438.600
w IV „	57.440.200
Ogółem	164.354.200

Eksport węgla w r. 1921 wynosił (w tonnach):

Węgla	24.661.000 (24.932.000 w r. 1920)
Koksu i brykiet	1.586.000 (3.931.000 w r. 1920)
Węgla okrętowego	11.060.000 (13.923.000 w r. 1920)

Cena węgla miała stałą tendencję zniżkową. I tak cena węgla eksportowego we wrześniu 1920 wynosiła 89 sz. 9 p. za tonnę, w styczniu 1921 — 65 sz. 4 p., w marcu — 43. sz. 6 p. w lipcu (po strejku) — 38 sz. 2p., w grudniu — 27 sz. W mniejszym stopniu zmniejszyła się cena węgla w kraju i tak kiedy cena węgla w kopalni wynosiła w marcu od 32 do 38 sz. za tonnę, w końcu roku spadła od 19—25 sz.

Nafta. Przywóz nafty i produktów naftowych w roku ubiegłym do Królestwa Zjednoczonego przedstawia następująca tabela:

	Ilość w gallonach *		Wartość w £.	
	1920	1921	1920	1921
Ropa	4 180.128	99 592 619	236 314	1.732.644
Nafta	160 951.946	149.348 313	11 785 337	7.117 929
Benzyna motorowa	206 910.704	251 098 155	23 276.482	23 683.845
Inna benzyna	13 911	25 733	2 618	3.250
Smary	105 914 877	50 966.045	15 070 062	6 344.085
Olej gazowy	53 564 775	76 826 082	3 350 570	2 474 098
Ropał	347 771 044	533 131 807	12 818 232	13.187 019
Inne produkty	71.743	60 854	14.459	6 991
Ogółem	879 379.128	1.161 049 608	66 554 074	54.549.861
	Centnarów	Centnarów	£	£.
Parafiny	1.753 079	784 646	4.244.014	1 312 373

Przywóz nafty i produktów naftowych w r. 1921 według kraju pochodzenia (w galionach):

* „Imperial galion” wody = 10 funtów ang = $4\frac{1}{2}$ litra.

Przewóz nafty i produktów naftowych w r. 1921.

	Benzyna	Nafta	Smary	Ropał	Olej gazowy	Ropa	Inne gatunki	Ogółem
Stany Zjednoczone	136.674.675	123.314.973	47.046.315	196.946.502	75.967.142	1.808.158	72.134	581.829.899
Meksyk	22.582.206	16.571.153	3.252.840	271.141.997	259.081	14.875.833	—	328.683.110
Wyspy Malajskie	36.039.649	—	120	2.146.500	—	—	—	38.186.269
Antyle	1.864.285	—	—	—	—	—	—	1.864.285
Polska	—	—	4.945	—	567.840	—	—	572.785
Peru	3.000.660	—	—	—	—	—	—	3.000.660
Rumunia	3.110.820	5.852.154	—	—	—	1.450	—	8.964.424
Rosja	—	1.335.980	343.000	—	—	—	—	1.678.980
Persja	38.826.070	—	—	42.783.353	—	84.156.090	—	165.765.513
Inne kraje	64	19.674	366.383	7.615.468	97.460	3.163	3.996	8.106.208
Ogółem z krajów cudzoziemskich	242.098.429	147.093.934	51.013.603	520.633.820	76.891.523	100.844.694	76.130	1.138.652.133
Indje	2.791.321	—	1.267	—	—	—	—	2.792.588
Antyle	2.267.355	1.577.975	—	20.516.105	—	1.431.560	8.348	25.801.343
Kanada	—	—	—	—	—	—	2.109	2.109
Egipt	2.083.755	1.569.425	—	250.090	—	—	—	3.903.270
»Sarawak«	3.488.712	—	—	—	—	—	—	3.488.712
»Straits Settlements«	805.038	—	—	—	—	—	—	805.038
Inne kolonie	—	—	40	—	—	—	1.063	1.103
Ogółem z kolonij	11.436.181	3.147.400	1.307	20.766.195	—	1.431.560	11.520	36.794.163
Ogółem	253.534.610	150.241.334	51.014.910	541.400.015	76.891.523	102.276.254	87.650	1.175.446.296

Sól: W roku ubiegłym Wielka Brytania soli nie importowała wcale. Wywóz soli w r. 1921 wynosił 239.808 tonn (w roku 1920 — 378.561) wartości £. 886.278 (w r. 1920 — £. 1.499.187).

Wywóz ten skierowany był do:

	1920 tonn	1921 tonn	1920 £	1921 £
Belgji	19.334	8.485	53.455	16.875
Stanów Zjedn.	17.048	6.769	65.135	33.645
Nigerji	54.121	38.042	311.926	213.096
Indji	104.156	65.104	311.714	195.703
Australji	3.405	5.780	11.345	15.539
Nowej Zelandji	13.299	10.647	66.474	50.060
Kanady	33.556	22.137	107.262	68.288
Innych krajów	133.642	82.844	571.876	293.072
Ogółem	378.561	239.808	1.499.187	886.278

Drzewo. Przywóz drzewa do Królestwa Zjednoczonego:

	Ilości		Wartości	
	1920	1921	1920 £.	1921 £.
1. Ciosane				
(a) Twarde				
Mahoń stóp sześć.	2 584.187	1 887.451	1.639.113	794.917
Inne " "	3 089.277	1 781.411	1.637.722	788.054
Ogółem	5 673 464	3.668 862	3.276.835	1.582.971
b) Miękkie				
ładunków*	228 910	130 926	2 744.909	1.019.153
Ogółem ciosane			6 021.744	2 602.124
2. Tarte				
(a) twarde				
Mahoń stóp sześć.	815.036	320.967	686.785	168.022
Inne " "	13.332 552	8 386.737	8 530.164	3 682.984
Ogółem	14.147.588	8.707.704	9.216.949	3.851.006
b) Miękkie				
ładunków	3 929.524	2.058 408	45.896.662	13 580.201
Ogółem tarte			55.113.611	17.431.207
3. Heblowane				
ładunków	382.368	235.726	5.499.176	2 040.484
4. Kopalniane	2.003.937	1.296.924	9.369.122	3 224.152
5. Klepki	155.671	51.121	3 640 806	1.409.008
6. Podkłady	217.993	322 318	2.345.007	3 252.348
7. Fornierzy	1.422	1.002	85.672	56.171
8. Inne gatunki	4.142	1.720	70.076	23.671
Ogółem			82.145.214	30 039.165

Wywóz drzewa wynosił: w 1920 — 43.828 ładunków £ 1.011.366

" " " w 1921 — 20.756 ładunków £ 367.003

Wywóz wtórny drzewa wynosił: w r. 1920 £ 1.602.505

" " " w r. 1921 £ 585.959

*) Ładunek = 40 stóp sześciennych.

Cukier. Przywóz cukru wynosił:

I. Rafinowanego: centn. f. szt.				II. Nierafinowanego: centn. f. szt.			
w tysiącach.				w tysiącach.			
a. Kraje europejsk.	1920	75	1.327	a. Kraje europejsk.	1920	307	587
	1921	4.891	7.865		1921	279	287
b. Kraje zamorskie	1920	2.321	7.343	b. Kraje zamorskie	1920	24.723	64.881
	1921	4.475	7.053		1921	15.944	20.077
Ogółem rafinowan.	1920	2.396	7.671	Ogółem nierafin.	1920	25.030	65.469
	1921	9.366	14.919		1921	16.223	20.364
				Ogółem cukru	1920	27.427	73.140
					1921	25.590	35.283

Wywóz cukru rafinowanego wynosił:	1920	44 955 centn.	161.283 £
" " " "	1921	141 852 "	267.478 £
Wywóz wtórny cukru rafinowanego	1920	327.335 "	1.211.022 £
i nierafinowanego:	1921	82.221 "	106.833 £

Chmiel.

Przywóz chmielu wynosił:	1920	459.561 centn.	8.823.330 £
" " " "	1921	220.127 "	3.809.290 £
Wywóz chmielu:	1920	3.672 "	62.132 £
" " " "	1921	2.207 "	39.950 £
Wywóz wtórny:	1920	3.762 "	67.550 £
" " " "	1921	3.556 "	33.808 £

Mączka kartoflana, krochmal, dekstryna etc

Przywóz:	1920	1.613.687 centn.	3.249.652 £
" " " "	1921	1.539.271 "	1.501.051 £
Wywóz wtórny:	1920	67.021 centn.	145.101 £
" " " "	1921	29.884 "	35.421 £

Szczecina.

Przywóz:	Wywóz wtórny:
1920 2.627 tonn = 2.450.317 £	1920 1.116 tonn = 1.063.750 £
1921 1.298 " = 856.487 £	1921 977 " = 462.625 £

Jaja.

przywóz w skrzynkach po 120 jaj:

1920	7.060.508 = 11.569.338 £
1921	10.538.312 = 11.393.318 £

Cynk.

Przywóz:

1920	109.368 tonn = 5.300.875 £
1921	72.486 " = 1.931.055 £

Bawełna. Przywóz bawełny surowej do Królestwa Zjednoczonego wynosił w r. 1921 — 11.725.521 centalów 100 funtowych (18.972.224 w r. 1920) i 278.222 centnarów odpadków bawełnianych (465.320 centnarów w r. 1920).

Następująca tabela podaje wywóz przędzy bawełnianej i towaru surowego:

Przędza w tysiącach funtów.¹⁾

	1921 r.	1920 r.		1921 r.	1920 r.
Styczeń	7.189	16.458	Lipiec	8.971	15.320
Luty	8.525	11.902	Sierpień	15.285	12.923
Marzec	8.779	10.072	Wrzesień	15.697	11.588
Kwiecień	8.852	11.100	Październik	18.665	10.376
Maj	8.553	14.280	Listopad	20.619	11.002
Czerwiec	8.737	14.800	Grudzień	16.048	7.716
			Ogółem	145.904	147.432

¹⁾ Ogólne sumy uzupełnione.

Towaru Surowego w tysiącach jardów kwadratowych.¹⁾.

	1921 r.	1920 r.		1921 r.	1920 r.
Styczeń	249.360	414.757	Lipiec	177.530	395.199
Luty	224.725	311.989	Sierpień	212.402	366.540
Marzec	231.931	390.137	Wrzesień	265.368	382.138
Kwiecień	186.760	423.818	Październik	342.411	304.911
Maj	145.603	443.251	Listopad	363.633	342.922
Czerwiec	152.639	405.843	Grudzień	330.273	248.045
			Ogółem	2.902.659	4.435.405

Wełna. Przywóz i wywóz wełny i wyrobów wełnianych.

Wełna zagraniczna i z kolonij.	1921	1920
Przywóz, milionów funtów	761.0	872.9
Wywóz wtórny, milionów funtów	334.0	219.6
Spożycie, milionów funtów	427.0	653.3

Wełna krajowa.

Wywóz, milionów funtów	35.3	22.0
------------------------	------	------

Wyroby wełniane.

Przywóz (w tysiącach.)	Ilości	
Taśmy (Topsy) funty	307	7.348
Przędza czesankowa i zgrzebna, funty	8.008	14.867
Towar wełniany, jardy kwadratowe	9.562	9.895
Towar szewiotowy, jardy kwadratowe	274	583

Wartości

Ogółem w tysiącach funtów sterlingów	7.694	17.689
--------------------------------------	-------	--------

Wywóz (w tysiącach.)

Taśmy, w funtach	34.690	23.770
Niedoprząd i odpadki, w funtach	25.116	18.099
Przędza zgrzebna, w funtach	23.461	24.639
Przędza czesankowa, w funtach	6.003	6.377
Przędza mohair, w funtach	4.096	4.272
Towar szewiotowy, jardy kw.	40.818	77.355
Towar wełniany, jardy kw.	76.627	187.233
Flanele, etc, jardy kw.	2.778	6.666
Kołdry, par	681	902

Wywóz w tysiącach funtów sterlingów:

Taśmy	4.402	5.037
Niedoprząd i odpadki	2.409	3.734
Przędza zgrzebna	5.235	11.521
Przędza czesankowa	1.871	3.199
Przędza mohair	1.264	1.974
Towar szewiotowy	11.228	26.683
Towar wełniany	24.639	75.166
Flanele, etc.	378	1.312
Kołdry	951	1.529

Ogółem przędza i towary	55.104	134.859
-------------------------	--------	---------

¹⁾ Ogólne sumy uzupełnione

Ilość wełny sprzedanej przez B. A. W. R. A.*) w- r. 1921.
oraz zapasy wełny w posiadaniu tej assocjacji
w dniu 31 grudnia r. 1921.

Australijskiej	Sprzedano	Zapasy
Merynosowej	bel	bel
Czesankowej	359.951	308.449
Sukienniczej	75.373	67.370
Karbikowatej	48.707	44.230
Ogółem merynosowej	484.031	420.149
„Crossbred”		
Czesankowej		
Dobrej, No. No. 50/5860	95.244	338.953
Średniej No. No. 44/46	23.015	121.996
Pośledniej No. 40 i poniżej	13.806	47.432
Sukienniczej		
Dobrej No. No. 50/58/60	9.485	48.508
Średniej No. No. 44/46	1.606	41.343
Pośledniej No. 40 i poniżej	1.567	13.917
Karbikowatej		
Dobrej No. No. 50/58/60	20.034	63.902
Średniej No. No. 44/46	8.764	58.386
Pośledniej No. 40 i poniżej	2.678	21.189
Ogółem „Crossbred”	176.199	755.626
Ogółem Australijskiej	660.230	1.175.775
Nowo - Zelandzkiej		
Merynosowej :	440	2.732
„Crossbred” czesankowej		
Dobrej No. 56/58	6.572	17.189
Średniej No. No. 46/48/50	34.826	149.297
Pośledniej No. 44 i poniżej	34.207	210.874
„Slipes”	30.171	126.097
Pranej	32.665	127.864
Ogółem Nowo-Zelandzkiej	138.800	634.053
Z Wysp Falklandzkich		
„Crossbred”, średniej	2.320	— —
Ogółem	801.449	1.809.828
Południowo Afrykańskiej	—	80.550
Ogółem	801.449	1.890.378

W następujących danych zestawione zostały ilość i wartość przywozu do Anglii szeregu ważniejszych artykułów, w którym mogłaby wziąć udział w większych rozmiarach Polska. W latach 1913 względnie 1920 i 1921 wynosił przywóz:

*) British Australien Woll Realization Association.

	Ilość	Wartość w tysiącach
Masła (centn.)		
1920 r. —	1.702.203	24.518
1921 r. —	3.523.998	42.528
Sera (centn.)		
1920 r. —	2.750.260	20.633
1921 r. —	2.811.774	17.400
Kartofli (centn.)		
1920 r. —	5.210.095	5.174
1921 r. —	3.060.276	3.084
Cementu (tonn)		
1920 r. —	38.438	219
1921 r. —	105.711	518
Szkła a) tańlowego (centn.)		
1913 r. —	1.681.726	1.244
1920 r. —	731.965	2.280
1921 r. —	588.128	1.354
b) butelkowego (centn.)		
1920 r. —	2.135.842	2.500
1921 r. —	1.043.946	1.287
Cynku (surowego tonn)		
1920 r. —	109.368	5.300
1922 r. —	72.486	1.931
Żapałek (tysięcy)		
1920 r. —	30.230.150	875
1921 r. —	25.651.770	762
Terpentyny (centn.)		
1920 r. —	451.176	3.219
1921 r. —	308.486	1.061
Zabawek (prócz gumowych i skórzanych)		
1920 r. —		2.568
1921 r. —		1.822
Mebli		
1920 r. —		925
1921 r. —		440
Cebuli (buszli)		
1920 r. —	7.980.144	3.303
1921 r. —	8.911.742	2,952

	Ilość	Wartość w tysiącach
Nasion (konieczyny i trawy centnarów)		
1920 r. —	283.920	2.015
1921 r. —	251.617	1.278
Drobieu (zabitego centnarów)		
1920 r. —	94.446	871
1921 r. —	85.534	578
Piór i puchu (funtów)		
1913 r. —	1.275.413	1.069
1920 r. —	31.890	48
1921 r. —	9.748	18
Soli Potasowych		
a) Azotanu (centn.)		
1920 r. —	184.973	452
1921 r. —	115.402	176
b) pozostałych gatunków		
1920 r. —		1.677
1921 r. —		642
Koszyków		
1920 r. —		557
1921 r. —		385
Szczotek i miotel (tuzinów)		
1920 r. —	1.860.038	910
1921 r. —	1.497.886	486
Drzwi, ram okiennych, etc.		
1920 r. —		294
1921 r. —		404
Innych wyrobów drzewnych		
1920 r. —		7.410
1921 r. —		4.076
Spiirtusu i wódek (gallonów)		
1920 r. —	6.876.294	4.920
1921 r. —	5.375.541	2.499
Porcelany (centn.)		
1920 r. —	23.820	304
1921 r. —	12.133	119
Mączka Dekstryna i Fajyna kartoflana (centn.)		
1920 r. —	619.360	1.212
1921 r. —	446.930	528

Dr. S. Janicki (Londyn).